BIBLIOGRAFIE

a. Antologii, editii

Anthologie = Anthologie du fantastique, 2 vol. Paris, Gallimard, 1966.

Enright 1994 = *The Oxford Book of the Supernatural*. Chosen and edited by D.J. Enright, Oxford and New York, Oxford University Press.

Petrescu 2002 = Cezar Petrescu, *Aranka, știma lacurilor. Nuvele fantastice*, ediție îngrijită și postfață de Aureliu Goci, București, Editura 100+1 Gramar.

b. Referințe exegetice

Bălu 1972 = Ion Bălu, Cezar Petrescu, București, Editura Univers.

Biberi 1982 = Ion Biberi, *Eseuri literare, filosofice și artistice*, București, Editura Cartea Românească. Caillois 1966 = Roger Caillois, *De la féerie à la science-fiction*, în *Anthologie* I: 7–24.

Caillois 1971 = Roger Caillois, *În inima fantasticului*, traducere de Iulia Soare, cuvânt introductiv de Edgar Papu, București, Editura Meridiane.

M. Călinescu 1970 = Matei Călinescu, Eseuri despre literatura modernă, București, Editura Eminescu.

G. Călinescu 1982 = G. Călinescu, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, ediție şi prefață de Al. Piru, Bucureşti, Editura Minerva.

Crowe 1848 = Catherine Crowe, The Night Side of Nature, or, Ghosts and Ghost Seers, 2 vol., London, T.C. Newby.

Dan 1975 = Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, București, Editura Minerva.

Dan 2005 = Sergiu Pavel Dan, Fețele fantasticului. Delimitări, clasificări și analize, Pitești, Editura Paralela 45

Gafita 1963 = Mihai Gafita, Cezar Petrescu, Bucuresti, Editura pentru Literatură.

Marino 1973 = Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*, vol. I (A–G), București, Editura Eminescu. Ruști 2009 = Doina Ruști, *Dicționar de teme și simboluri din literatura română*, Iași, Editura Polirom.

Todorov 1973 = Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, traducere de Virgil Tănase, prefață de Alexandru Sincu, București, Editura Univers.

RESIZED GOTHIC. ARANKA, STIMA LACURILOR BY CEZAR PETRESCU

ABSTRACT

My works focuses on Cezar Petrescu's novella, *Aranka, ştima lacurilor*, which I interpret as a convincing example of Romanian supernatural prose. My main thesis is that Petrescu's novella constitutes a late but nonetheless original addition to the Gothic genre, fashioned according to the realities of a forlorn and mystery-imbued corner of Eastern Europe – Transylvania.

Key-words: Romanian literature, Cezar Petrescu, short story, fantastic literature, supernatural, Gothic.

ANTROPONIMIE, ETNOLOGIE ȘI ISTORIE. CONTRIBUTII ALE LUI PETRU CARAMAN

MIRCEA CIUBOTARU*

Ultima lucrare inedită a savantului iesean Petru Caraman, dintre cele douăsprezece elaborate, dar niciodată apărute la vremea lor, vede, în sfârsit, lumina tiparului prin devotamentul si strădania a doi cercetători care si-au legat viata si cariera profesională si de sarcina meritorie a valorificării, pentru cultura românească, a operei unui om nedreptătit de istorie (de fapt, de oamenii care o fac și o scriu). Introducerea, intitulată Viziunea lui Petru Caraman asupra antroponimiei, oferă câteva informatii privitoare la geneza si soarta manuscrisului si încearcă o evaluare a acestei opere în contextul cercetărilor onomastice românesti și europene. Aflăm, astfel, că lucrarea, gândită ca o componentă a unei vaste cercetări a antroponimiei românesti în context sud-est european, a fost elaborată de Petru Caraman începând din primii ani ai carierei sale universitare², oricum după publicarea tezei de doctorat *Datina colindatului la slavi si la români* (redactată în polonă si publicată în anul 1933) și după replica Descolindatul în orientul și sud-eștul Europei (apărută abia în 1997), și că era în curs de pregătire pentru tipar în 1967, dar vicisitudinile de acum bine stiute, generate de ostracizare politică, suspiciune si oportunism, precum și dificultățile propriu-zise ale editării unui manuscris de dimensiuni descurajante au întârziat, până în prezent, apariția acestei cărti, care ar fi ayut, probabil, un anume ecou în stiinta onomasticii românesti. Traseul preocupărilor folcloristului pentru cercetarea antroponimiei românesti, dificil de reconstituit în detaliile documentării și redactării diverselor lucrări, este marcat doar de putinele texte publicate, care apar ca fragmente dintr-un proiect reconstituit din manuscrise

ALIL, t. LII, 2012, Bucuresti, p. 175-215

^{*} Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Iasi, bd. Carol I, nr. 11, România

¹ Petru Caraman, Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români și în sud-estul Europei. Prolegomene la studiul numelui personal, ediție îngrijită, indice și bibliografie de Silvia Ciubotaru, introducere de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2011, 770 p.

² Nu credem că lucrarea a fost scrisă în cea mai mare parte (aproximativ 700 de pagini) în anii premergători celui de al Doilea Război Mondial, cum apreciază editoarea observând doar paginile îngălbenite de vreme (p. 26), fiindcă sunt numeroase trimiterile bibliografice la surse apărute după război, de pildă cărțile de telefon pentru București, din anii 1945 și 1947, citate începând chiar din primul capitol al studiului (notele 5, 9, 19, 34 etc.) si care nu sunt adaosuri ulterioare.

Ideea centrală a lucrării acum apărute derivă imediat din conceptia etnologului care a situat în nucleul denominativ personal concepția străveche, mistică, de la originea mentalului popular ce determină alegerea numelui copilului apărut pe lume. Ca urmare, Petru Caraman delimitează interesul său la studiul unei singure probleme din domeniul vast al antroponimiei istorice, ignorând voit chestiunile ne care le pun numele de familie si supranumele, în faze mai noi ale istoriei sociale a omenirii (p. 31). Mai mult, autorul alege dintre temele pe care le oferă numele individuale (personale) arhaice populare doar tema frumusetii concrete (p. 31–32). ca ideal al omului. O altă temă, a puterii, se întrevede în lucrarea rămasă în stadiul incipient, cu titlul Vlad, în antroponomastica românească și corespondentele sale slave. Asadar, Petru Caraman a finalizat doar o secvență dintr-un șantier de dimensiuni hasdeene, aceea în care a putut să fructifice deplin formatia sa de etnolog si cunostintele sale istorice si lingvistice, preferând o abordare monografică a unei singure teme, tentat de epuizarea ei prin minutiozitatea documentării si extensia cercetării la spatiul vecin sud-slav.

Diversitatea unor explicații și demonstrații impune o analiză atentă a acestei cărți și nu ne îndoim că specialistii în domeniile conexe preocupărilor cărturarului ieșean vor evidenția chestiuni ce nu pot fi detaliate în spațiul acestei discutii. Vom prezenta aici doar unele constatări ce sunt menite a evalua originalitatea lucrării în lingvistica și etnologia română, precum și o seamă de observații făcute cu aceeasi grijă pentru promovarea spiritului critic pe care, cu prisosință, Petru Caraman însusi l-a cultivat cu insistentă în întreaga sa operă.

Mai întâi, nu este lipsită de interes circumscrierea noutății ideii centrale a lucrării, subliniată atât de autorul însusi, de regulă în pasaie polemice cu tagma lingvistilor, cât și de semnatarul Introducerii. Astfel, Ion H. Ciubotaru, situând, corect, cele două lucrări ale savantului despre colindat și descolindat într-o fază direct premergătoare studiului antroponimic acum editat, reamintește concluzia că urările colindătorilor și darurile oferite de gazde au un substrat magic, același care motivează, la origini, denominația personală augurală, idee care se regăsește "întocmai în acest compartiment al filologiei, iar cel ce le-a scos în evidență, pentru prima oară, a fost tot Petru Caraman. El s-a oprit asupra antroponomasticii, pentru că a avut intuiția să constate că, mai ales în acest domeniu, pot fi identificate numeroase puncte de convergentă cu etnologia". Din păcate, adversitătile binecunoscute l-au privat "de recunoașterea europeană ce i s-ar fi cuvenit" în domeniul etnolingvisticii (p. 8).

Problema priorității absolute a unei idei în domenii atât de vaste, cum sunt etnologia si lingvistica, este spinoasă, iar atribuirea și datarea gândului initial mai

totdeauna riscante, fiindcă mereu cercetarea descoperă idei vechi în expresie nouă. asa cum, de mai multe ori, a atras atentia, dintre lingvistii importanti, de pildă. Eugeniu Coseriu. De altfel, nu eventuala prioritate în sine a unei idei este fantul cel mai meritoriu al unui creator, ci rodnicia gândului în posteritatea aceluia, adesea recunoscut ca mentor al unei scoli de gândire sau al unei noi directii de cercetare. Ion H. Ciubotaru însuși menționează numele câtorva învătati polonezi care ar fi putut da imboldul decisiv pentru abordarea etnolingvistică a antroponimiei. conchizând însă că ..Nici unul [...] nu a investigat numele de veche tradiție numite si nume personale, prenume sau nume de botez, cercetate cu atâta atentie de învățatul român" (p. 9), delimitare exactă a temei de cercetare și a extensiei acesteia. Pentru a contura mai precis chestiunea prioritătii în discutie, adăugăm observatia că tânărul cercetător Petru Caraman s-a format într-o perioadă de efervescentă a investigării mentalităților arhaice, atât în comunitățile primitive, cât si în culturile populare istorice si contemporane, ceea ce a condus la constituirea etnologiei si antropologiei, asa cum le cunoaștem astăzi, astfel încât ideile novatoare "pluteau în aer", iar gândirea magică de la originile culturii umane era recunoscută ca o realitate incontestabilă. Animismul, magia, sacrul, mitul, ritul, tabuul, totemismul, toate indistincte anterior în conceptele generalizatoare de 'religie' sau 'mitologie', și-au găsit locul bine definit și articulat în reconstrucțiile mentalului arhaic, începând cu A. Comte (care a înteles magia ca formă a gândirii religioase) și continuând cu E.B. Tylor, Fr. Nietzsche, J.G. Frazer, E. Durkheim, M. Mauss, H. Hubert, S. Freud, Arnold van Gennep, R. Otto, L. Lévy-Bruhl, B.K. Malinowski, A. Radcliffe-Brown, Mircea Eliade si multi altii. Cel putin pe unii dintre aceștia Petru Caraman îi citise încă de la începutul formării sale ca folclorist și etnolog. Care este locul lui Petru Caraman în succesiunea acestor mari creatori de idei în cultura europeană este dificil de stabilit în formulări sintetice (altele decât acelea care fac, de regulă, ierarhizări și clasamente în termeni cantitativi). Pentru etnologia românească, aparent, ar fi mai simplu, dacă absenta savantului din spațiul științific public timp de patru decenii nu ar pune problema impactului ca expresie a valorii unei opere anume.

Lingviștii români de după B.P. Hasdeu și Lazăr Şăineanu, sincronizați cu preocupările stiintifice occidentale si beneficiind de bogatul material oferit de folcloriștii epocii lor, au valorificat informațiile ce veneau dinspre cultura populară pentru explicarea diverselor fenomene de limbă, între care si suportul magic/superstitios al mai multor categorii onomastice. De pildă, Ovid Densusianu (Concordanțe: 83-97) cita cunoscutele, azi, exemple de etimologie populară ce asociază numele unor sfinți calendaristici cu presupuse efecte asupra naturii si oamenilor, în virtutea aceleiași credințe magice: Pricopul (Sf. Procopie) pricopeste grânele, Grigore Teologul ologeste, Sf. Foca aduce focul, Sf. Varvara (Barbara) îmbărburează. Exemple similare erau găsite și în limba și credințele populare franceze. I.-A. Candrea (1928: 120-122) a îmbogățit lista acestei categorii de nume cu alte exemple românești și străine. Eruditul lingvist a inventariat și categoria numelor (comune, majoritatea de animale) interzise de acelasi tabu cu motivare

magică, nume între care cele ale diavolului sunt cele mai numeroase. N. Iorga, într-o conferintă la Institutul Sud-Est European, mentiona, e drept, enuntând doar, între numele de botez pe acelea care "menesc", "nume care represintă un auguriu [...] pentru copil, o urare pentru viata lui..." (Iorga 1934: 7), dovadă că ideea dezvoltată apoi de Petru Caraman până la dimensiunile unei monografii nu era o temă de investigatie nouă și nici nu putea fi, de vreme ce o preocupare de aproape trei milenii, de la presocratici, Heraclit și, apoi, de la celebrul *Cratylos* al lui Platon și până în veacul al XIX-lea meditațiile despre natura și originile limbajului și despre relatiile dintre cuvinte si realiile desemnate au împărțit pe filozofi în cunoscutele direcții: naturalistă (φύσει) și conventionalistă (θέσει)³, iar sintagma latină nomen omen sintetiza principiul magic al denominatiei într-o expresie memorabilă.

Această sumară schită a conturării unei idei în doar primele patru decenii ale secolului trecut, care usor s-ar putea extinde printr-o consistentă bibliografie străină si românească, are rostul de a circumscrie mai exact locul si contributia lui Petru Caraman în istoria unui domeniu al onomasticii românesti si europene. fiindcă aprecierea lui Ion H. Ciubotaru privitoare la studiul Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains, apărut în revista "Balcania", VI, 1943, este excesivă și nedemonstrată: "Lucrarea reprezintă un moment de răscruce în cercetarea antroponimiei românesti si europene. Principiile teoretice pe care se întemeiază, originale și profund novatoare, deschid noi orizonturi de abordare a domeniului..." (p. 13); "Până la Petru Caraman si Claude Lévi-Strauss, fenomenele de denominatie au fost cercetate doar la suprafată, lingvistii nearătându-se interesați de urmărirea aspectelor etnologice ale antroponimelor" (p. 22). Această ultimă pură afirmatie este, desigur, o reproducere a opiniei subjective a lui Petru Caraman însusi, care, într-o scrisoare din 1974 către Octavian Buhociu, mărturisea: "Așa cum înțeleg eu această disciplină – și cum ar trebui înteleasă de toată lumea - antroponimia nu este numai lingvistică, ci si folclor: ba mai cu seamă folclor. Într-adevăr, în complexul ei lingvistico-folcloric, cel ce constituie esenta însăși este folclorul, măcar că de faptul acesta, atât de bătător la ochi, prea putini sunt conștienți. Lingviștii, avizi a-și întinde cât mai departe granitele disciplinei lor, s-au grăbit s-o acapareze integral, oferindu-ne-o amputată" (p. 23). Acest text, considerat stricto sensu de Ion H. Ciubotaru, ne-ar apărea ca surprinzător pentru gândirea unui savant de talia lui Petru Caraman, dacă nu am lua seama la natura personală a documentului, căci usor se poate decela aici un orgoliu al priorității și importanței unei preocupări, într-o însiruire de afirmatii care nu au rolul de a defini cu adevărat științific domeniul științei antroponimiei. Observăm, mai întâi, că Marcel Mauss scria despre L'âme et le prénom în 1929, iar alti etnologi despre numele personale ale indivizilor din diverse triburi (H.R. Voth, 1905, C.W.M. Hart, 1930, D.F. Thomson, 1946, J.H.M. Beattie, 1957, J. Middleton, 1961)⁴. Apoi, antroponimia este văzută de Petru Caraman ca un fel de proprietate

comună, unii părtasi fiind mai avizi decât altii în tendinta de stăpânire asupra domeniului⁵. Un adevăr este aici, dar numai din perspectiva slăbiciunilor omenesti ale autorilor, nu si din cea epistemologică, singura care este relevantă. Cazul toponimiei, aprig si cu gelozie profesională disputat de multi specialisti, dar de si mai multi amatori, este grăitor: lingvisti, geografi și istorici străbat adesea teritoriul cu satisfactia vânătorii de trofee rare, de regulă ignorându-se reciproc. Trecând. fără alte comentarii, peste puseul subiectiv, să observăm mai degrabă limitările inacceptabile pe care le formulează savantul iesean, în mod paradoxal, el însusi având o solidă pregătire lingvistică. Dacă trebuie să întelegem, în sfârsit, că antroponimia este un complex lingvistico-folcloric având ca principal scon identificarea motivatiei magice a denominatiei personale, urmează să excludem din domeniu sau măcar să marginalizăm un noian de probleme care au apărut și stăruie totusi în afara spatiului și timpului folcloric, precum cele propuse cercetării în ultimul secol, anume distinctiile teoretice dintre nivelul lexical si cel onomastic în limbă, definirea structurii semantice a numelui propriu, a funcțiilor sale specifice, stabilirea categoriilor onomasticii si clasificările acestora, apariția și constituirea istorică a sistemului modern al numelui dublu, evolutia raporturilor dintre denominația oficială si cea populară, identificarea structurilor si reflexelor sociale din inventarul antroponimic national, fenomenul universal al modei onomastice, ideologia si sociologia numelor proprii, stilistica acestora în operele literare și în uzul popular. interferențele sistemului antroponimic cu cel toponimic, funcționarea specifică a antroponimelor, care au o gramatică diferentiată de aceea a numelor comune etc. Toate acestea constituie, în evolutia lor firească, stiinta antroponomasticii, chiar dacă Petru Caraman le consideră neimportante pentru el însuși. Si dacă, totusi, prin folclor Petru Caraman ar întelege nu numai expresia mentalului arhaic sau popular, ci și gândirea vorbitorilor care creează și utilizează continuu numele personale, atunci din nou simplifică polemic adevărul, fiindcă niciodată lingvistica nu a eludat cercetarea relatiei dintre continut și expresie în limbă, cu excepția unor momente și orientări din evolutia acestei stiinte, din secolul trecut, când excesul de formalism generat de structuralism (ca în glosematică) a întrerupt episodic o îndelungată tradiție a cercetării raportului fundamental dintre limbă și gândire. Dimpotrivă, abia objectul cercetării propus de Petru Caraman ne apare ca amputat, cel putin în privinta ignorării atâtor chestiuni, altele decât cele care l-au preocupat de-a lungul vieții sale.

³ Pentru evolutia acestei dispute, vezi îndeosebi *Limbajul între fuvsei* și *qevsei*, traducere de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru, în Coșeriu 2009: 53-72.

⁴ Vezi *Bibliografia* la Lévi-Strauss 2011.

⁵ Se pare că lingviștii sunt "vinovați" de a se fi grăbit cu studierea numelor proprii, fără să aștepte trezirea mai întâi a interesului, pentru acest domeniu, al altor specialiști, de pildă al istoricilor, fiindeă și Michel Pastoureau (2004: 351-352), preluând, probabil, critica lui Claude Lévi-Strauss. formula următorul reproș: "De-acum înainte, ne este permis să ne întrebăm de ce oare timp atât de îndelungat istoricii medieviști s-au interesat atât de puțin de acest aspect. Ei au abandonat cercetarea numelor filologilor, care s-au închis uneori în certurile specioase privind etimologia sau fonetica". Reputatul medievist francez nu precizează însă dacă disputele etimologice și explicațiile fonetice, în afară de defectul de a fi fost "uneori specioase" – dar alteori cum erau? –, au putut servi la clarificarea măcar a unor probleme ale antroponimiei istorice și dacă nu cumva tocmai rigorile impuse de analiza lingvistică modernă a numelor au limitat, fără să poată descuraja complet, fanteziile debordante ale multor istorici, geografi sau... etnologi. Exemplele sunt numeroase și la îndemână oricând.

Sunt de făcut câteva observații și în privinta comparației operei lui Petru Caraman cu La pensée sauvage (1962) a lui Claude Lévi-Strauss, în care, de asemenea, numele de persoane sunt văzute ca expresie a unui mod arhaic de raportare la real, astfel încât, apreciază Ion H. Ciubotaru, concluziile savantului francez, exceptând problema totemismului, "nu se deosebesc câtusi de putin de observațiile etnologului român, formulate cu două decenii înainte, pe baza materialelor culese de la ruralii popoarelor din Peninsula Balcanică" (p. 22). Apoi amintind cele trei funcții ale numelor proprii enuntate de etnologul francez, anume identificarea, clasificarea si semnificarea, prefatatorul consideră că această concenție ..aminteste frapant de opinia cercetătorului iesean, care arată că alegerea prenumelui nu se face la întâmplare, ci în virtutea unor *coduri*, reprezentând mijloace de a fixa semnificații" (p. 22). Trecând peste obsesia priorității lui Petru Caraman, care de altfel nici nu este reală, de vreme ce textul lui Claude Lévi-Strauss, fundamental pentru întreaga sa conceptie, a apărut în anul 1945 (L'Analyse structurale en linguistique et en anthropologie, inclus în volumul Antropologia structurală, trad rom. 1978), operele celor doi savanți ne apar ca produse ale unui curent de gândire cu preocupări sincrone în întreaga Europă din prima jumătate a secolului al XX-lea. dar cu metode diferite. Orice comparatie pune în evidentă, cel putin în problema aici urmărită, deosebiri atât de marcate, încât apropierea celor două nume poate avea doar motivatia unui anume prestigiu de erudiție. Astfel, Claude Lévi-Strauss (născut în anul 1908), apropiat ca vârstă de Petru Caraman, apartine altei paradigme culturale, cea occidentală, cu o traditie filosofică, stiintifică și epistemologică incomparabil mai bogată și mai înaltă, cu deschidere spre cercetarea etnologică planetară și cu posibilități de documentare nelimitate. De aceea, toate marile lucrări care au marcat decisiv evolutia folcloristicii spre etnografie, etnologie si antropologie, paralel cu maturizarea sociologiei, vin din această lume. În afara demersului teoretic superior, grăitor este modul în care etnologul francez raportează metodologic etnologia la lingvistică. Dacă Petru Caraman vedea în lingvistică o concurentă neîmplinită și avidă a etnologiei, chemată probabil doar să rezolve etimologii si să identifice sensuri pierdute ale cuvintelor comune sau ale numelor proprii, Claude Lévi-Strauss valorifică metodologic modelul fonologiei lui N. Trubetzkov, aplicând în antropologie analiza structurală și funcțională, recunoscând si promovând astfel ideea că lingvistica devenise o știință-pilot pentru toate disciplinele sociale. Diacronia faptelor izolate este subordonată identificării structurilor și funcțiilor în sincronia sistemelor, fără ca, totuși, istoria să fie izgonită din demersul analitic. Oricât ne-am străduit, nu am reușit să găsim în lucrarea lui Petru Caraman, nici în vreun paragraf enunțiativ-teoretic, nici într-o aplicație concretă, ideea că antroponimele cercetate s-ar constitui într-un cod, adică într-un sistem coerent de semnificații, așa cum acești termeni sunt definiti de teoria comunicării aplicată la domeniul limbii de Roman Jakobson sau de semantica structurală. Nimic despre funcția de clasificare a numelui propriu, despre care vorbeste Claude Lévi-Strauss (în Gândirea sălbatică), nu descoperim în cartea acum prezentată. Dimpotrivă, doar simpla parcurgere a Cuprinsului ne arată o listă

de nume proprii dintr-un domeniu onomasiologic (frumusetea), abordate izolat, etimologic si în evolutia semantică a apelativelor din care provin, urmărindu-se si repartitia teritorială, eventual și prezenta în limbi învecinate, sau statutul lor sociolingvistic. Concluzia cercetării: aceste nume au avut, în zorii limbii române o motivație magică, fiind nume augurale. Atât și nimic mai mult.

Apoi, care este gândirea, cu limba ce o exprimă, pe care o cercetează Claude Lévi-Strauss? Nu este gândirea sălbaticilor, nici aceea a unei umanităti primitive sau arhaice, ci "gândirea în stare sălbatică, distinctă de gândirea cultivată sau domesticită în vederea obtinerii unui randament" (Lévi-Strauss 2011: 225). Este gândirea caracterizată prin ambitie simbolică devorantă, atenție scrupuloasă a concretului și prin unitate a acestor două atitudini, gândire reflectată în acțiunea magică, rituală, lipsită de eficacitate, deosebită de actiunea practică și eficientă și care implică deosebirea dintre religie, care constă într-o umanizare a legilor naturale (antropomorfismul naturii), si magie, a cărei esentă se dezvăluie în naturalizarea actiunilor umane (fiziomorfismul omului). Între cele două stadii sociale și două gândiri trecerea este graduală (Lévi-Strauss 2011: 226–227). Lumea care utilizează numele studiate de Petru Caraman, mult evoluată, este aceea a lui homo religiosus, în care magicul este subiacent.

Ca urmare, si denominatia personală este diferită în cele două tipuri de gândire. "Sistemele de denumire și clasificare, numite în mod obișnuit totemice, își împrumută valoarea operatorie din caracterul lor formal. Ele sunt coduri, în măsură să vehiculeze mesaje ce pot fi transmise în termenii altor coduri și să exprime în sistemul lor propriu mesaje primite prin canalul unor coduri diferite", scrie Claude Lévi-Strauss (2011: 83). "În sistemele pe care le luăm aici în considerare [= totemice] indivizii nu sânt numai așezați în clase; apartenența lor comună la o clasă nu exclude, ci implică necesitatea ca fiecare să ocupe o poziție distinctă și să existe o omologie între sistemul indivizilor în cadrul unei clase si sistemul claselor în cadrul categoriilor de un grad mai ridicat [...]. Numele proprii nu formează [...] o simplă modalitate practică a sistemelor clasificatorii pe care ar fi de ajuns s-o cităm în urma celorlalte modalităti. Ele pun o problemă etnologilor, mai mult chiar decât lingviștilor. Pentru lingviști problema este aceea a naturii numelor proprii și a locului lor în sistemul limbii. Pentru noi e vorba și de aceasta, dar și de altceva, pentru că sântem confruntati cu un dublu paradox. Noi trebuie să stabilim că numele proprii fac parte integrantă din sistemele tratate de noi ca fiind coduri. adică mijloace de a fixa semnificații, transpunându-le în termenii altor semnificații. Am putea-o face oare, dacă ar trebui să urmăm preceptele logicienilor și ale anumitor lingviști și să admitem că numele proprii sânt, după formula lui Mill. meaningless – lipsite de semnificație?" (Lévi-Strauss 2011: 175)⁶.

Studiind un foarte mare număr de societăti primitive, Claude Lévi-Strauss constată că ..numele proprii ne-au apărut ca fiind apropiate cu numele de specii

⁶ Precizăm aici că teoria "sensului zero" al numelui propriu, susținută de unii logicieni și lingviști de formație pozitivistă (între care S. Ullmann și A. Gardiner, acesta combătut de Claude Lévi-Strauss), este de mult depăsită.

[din stiintele naturale], mai cu seamă în cazurile în care ioacă limpede rolul de indicative de clasă, prin urmare atunci când apartin unui sistem semnificant" (Lévi-Strauss 2011: 205). "În măsura în care tin de un ansamblu paradigmatic. numele proprii formează marginea unui sistem general de clasificare, si sunt, în acelasi timp, prelungirea si limita lui... Caracterul mai mult sau mai putin «propriu» al numelor nu este determinabil în mod intrinsec, nici prin simpla lor comparare cu celelalte cuvinte ale limbajului, el depinde de momentul în care fiecare societate declară drept încheiată opera sa de clasificare. A spune că un cuvânt este înteles ca un nume propriu înseamnă a spune că el se situează la un nivel dincolo de care nicio clasificare nu mai este necesară, nu în mod absolut, ci în cadrul unui sistem cultural determinat. Numele propriu rămâne întotdeauna de partea clasificării. Prin urmare, în fiecare sistem, numele proprii reprezintă cuante de semnificație, mai jos de care nu se face altoeva decât o prezentare" (Lévi-Strauss 2011: 221)⁷.

Dacă întreaga teorie a lui Petru Caraman se reduce la constatarea că "alegerea prenumelui nu se face la întâmplare" (cum conchide Ion H. Ciubotaru, p. 22), ci pentru a meni copilului nou-născut frumusețe fizică, noi nu putem vedea aici nicio urmă de cod și de clasificare, cel putin în sensul acestui termen definit de Marcel Mauss, Henri Hubert și Claude Lévi-Strauss. Atât ca folclorist și etnolog, cât și ca lingvist, Petru Caraman este un traditionalist, format în curentul de gândire pozitivist, dominant în estul Europei, inclusiv în România și, desigur, la Iași. Ca lingvist, este un neogramatic din scoala lui A. Philippide si Ilie Bărbulescu, apoi a slavistilor polonezi, fiind preocupat de etimologie si observând cu grijă legile fonetice. La începutul carierei sale stiintifice, sub autoritatea lui Ovid Densusianu, folcloristica era încă o ancilla philologiae, iar emanciparea ei, pentru Petru Caraman, se produce în timpul studiilor doctorale. Chiar dacă tânărul savant se va îndrepta hotărât spre folcloristică și etnologie, dimensiunea lingvistică a operei sale rămâne importantă, rezultând o sinteză de un tip pe care, în cultura română, îl găsim mai înainte la Dimitrie Cantemir și B.P. Hasdeu. Dacă pe spații mai restrânse și cu material mai puțin bogat preocupările pentru conjuncția celor două domenii în cercetarea interdisciplinară (deja numită, după 1920, etnolingvistică) erau destul de bine conturate mai ales în școala bucureșteană, prin O. Densusianu, I.-A. Candrea, Tache Papahagi și Pericle Papahagi, extensia prin erudiție poliglotă a ariei de investigatie a culturilor populare slave din jurul României, precum și aprofundarea documentară de o răbdare si acribie putin obisnuite îl asază pe Petru Caraman în rândul spiritelor enciclopedice ale spatiului est-european, mostenitoare ale tradiției comparatiste și istoriste a veacului al XIX-lea.

În anii în care Petru Caraman elabora prima variantă a lucrării sale, o bogată bibliografie europeană atestă preocupări ample și serioase pentru studiul numelor de persoane (și de locuri), originea antroponimelor nefiind deloc neglijată. Dimpotrivă, lingvistica a avut mereu în preocupările sale problemele genezei numelor comune și proprii. Etimologia și semantica au ca rațiune de a fi tocmai întelegerea proceselor de desemnare și semnificare de la începuturile limbaiului uman sau măcar din fazele constituirii limbilor nationale, încercând să descifreze atât realitătile denotate, cât și mentalitătile care au generat semnificatiile sau schimbările semantice. Așadar, cu mult înainte de Petru Caraman și de Claude Lévi-Strauss, sociologi, antropologi și lingviști europeni au discutat numele proprii augurale sau cele tabu, ambele categorii având aceeasi motivatie magică. Câteva exemple sunt reprezentative pentru această preocupare.

A. Meillet, în Quelques hypothèses sur des interdictions de vocabulaire dans les langues indo-européenes⁸, citând pe J.G. Frazer și A. van Gennep pentru numele personale tabu, sporeste inventarul cunoscut de cuvinte comune dispărute din unele limbi indo-europene ca urmare a interdictiei, precum cele referitoare la urs, sarpe, soarece, vulpe, partea stângă a corpului și altele. Într-o monografie, sociologul Alfredo Niceforo, cu material datorat lui A. van Gennep, A.N. Webster, L. Lévy-Bruhl, J.G. Frazer, Havelock Ellis, A. Meillet, exemplifică în ample capitole numeroase modalități în care se manifestă la magie de mots (Niceforo 1912: 201 și urm.), de pildă argoul magic, tabuurile și eufemismele numelor comune sau proprii (ale divinității, animalelor, mortii, ocupațiilor sacre), puterea magică a numelor personale, între care și numele augurale (ilustrate, la japonezi, de Matsu, Take, Tama) (Niceforo 1912: 208-211), originile preistorice ale argoului magic, originile magice ale pudorii si interdictiile cuvintelor impudice etc. El invocă principiul magiei similia similibus evocantur ("le semblable attire le semblable") și distinge magia prin contagiune și prin simpatie (Niceforo 1912: 206-207), dovadă că deja la începutul secolului al XX-lea aceste principii (sau legi), formulate cu două decenii mai înainte (în 1890) de J.G. Frazer (1980 : 30-33), erau cunostinte consolidate. Mai târziu, într-o lucrare devenită clasică, Albert Dauzat rezuma constatări devenite truisme ale epocii: "Avec les noms de personnes on peut plonger au tréfonds de l'âme populaire parmi les âmes défunts. Ne sont-ils pas les symboles vivants de croyances, des superstitions évanouies? La valeur magique attribuée aux mots dans les sociétés anciennes apparaît avec une force particulière dans les noms qui désignent l'individu. Pour le primitive, [...] le nom est attaché inséparablement à l'être désigné, il fait corps avec lui, à tel point que les sauvages cachent leur véritable nom aux inconnus pour se préserver des maléfices"

⁷ Dar nici măcar această concepție expusă de Claude Lévi-Strauss nu este nouă, fiindcă o identificăm în Esquisse d'une théorie générale de la magie, de Marcel Mauss și Henri Hubert, publicată în 1902-1903: ..... magia este posibilă numai pentru că acționează cu specii clasificate. Speciile si clasificările reprezintă ele însele fenomene colective, fapt dovedit de caracterul lor arbitrar si de numărul redus de obiecte alese la care se limitează. Pe scurt, de îndată ce avem o reprezentare a proprietăților magice, ne aflăm în prezența unor fenomene asemănătoare cu cele privitoare la limbai. Așa cum nu există un număr infinit de denumiri pentru un anumit lucru, așa cum nu există decât un număr redus de semne pentru lucruri, așa cum cuvintele nu au decât legături îndepărtate sau chiar nule cu lucrurile desemnate, tot asa, între semnul magic și lucrul semnificat nu există decât legături strânse, dar ireale, de număr, sex, imagine și, în general, de însușiri cu totul imaginare, însă imaginate de societate" (Mauss, Hubert 1996: 99-100).

⁸ Broşură tipărită în anul 1906, dar nedifuzată, retipărită în vol. Linguistique historique et linguistique générale (1921) (Meillet 1926: 280–291).

10

(Dauzat 1932: 7). Asemenea mentalitate, exemplificată la negrii din Sudan, care dau coniilor numele fetisului dominator în săptămâna nasterii, a fost epurată de crestinism prin impunerea institutiei sfinților patroni, dar a supravietuit în credinta contrară, manifestată în tabuul lingvistic ce a eliminat numele lui Yahve din antroponimia ebraică, numele lui Isus în Evul Mediu și numele Maria din onomastica spaniolă. Si, în continuare: "Le mot en lui-même est réputé avoir ses vertus: le nom exercera, croit-on, une influence sur l'enfant [...]. À l'heure actuelle, il existe encore des esprits qui croient à l'action du prénom sur l'individul'onomacie compte toujours des adeptes et a donné naissance à toute une littérature, qui n'est pas sans intérêt pour l'histoire des crovances" (Dauzat 1932-7-8). Autorul reia si exemplifică această idee, afirmând fundamentul mistic al denominatiei personale ..soit qu'on remerciât la divinité du don d'un fils, soit qu'on voulût placer l'enfant sous une protection céleste, ou, plus simplement, l'influencer favorablement par la vertu magique d'un vocable" (Dauzat 1932: 53). În această directie, trebuie remarcat si efortul indo-europenistilor, o lucrare semnificativă fiind, după aceea a lui A. Meillet, deja mentionată, opera de căpetenie a lui Émile Benveniste, Vocabularul institutiilor indo-europene, în care se dezvăluie gândirea religioasă ce se întrezăreste în termeni astăzi fie goliti de semnificații spirituale sau cu semnificații schimbate, îndeosebi în Cartea a VI-a, *Religia* (Benyeniste 2005).

Articolul lui Petru Caraman din anul 1943, Les bases mystiques de l'anthroponymie, abordează tema numelor proprii (care au acelasi regim cu apelativele, cuvintele fiind consubstantiale cu lucrurile desemnate) cu sens augural sau, dimpotrivă, ca tabu, cu exemple din comunitătile primitive si din culturile populare. Etnologul nu-si arogă prioritatea ideii, dimpotrivă, "c'est un fait généralement connu aujourd'hui que les noms d'homme sont l'expression d'une ancienne conception mystique, d'autant plus enracinée, qu'une société est plus proche de la nature" (Caraman 1943: 469). Într-adevăr, problema era cunoscută (J.G. Frazier, Taboo and the peril of the soul, 1920, si Edward Clodd, Magic in names and other things, 1920, sunt citati de Petru Caraman), dar la noi putin ilustrată, meritul lui Petru Caraman fiind acela de a pune în circulatie stiintifică alte exemple din spatiul slav și grecesc, descriind și practicile însoțitoare. Reținem doar câteva nume augurale, dintre cele ce au o anumită frecventă și în antroponimia românească: Pamfil, Pantazi, Polizu, Polihroniade, Zosima (din greacă), Dabija (si Dajbog, nementionat), slave. O discutie cu un punct de vedere original, pe care o semnalăm în mod special, privește chestiunea controversată a originii și moștenirii numelui roman Traian (Caraman 1943: 486–487).

L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine trebuie semnalat ca un text aparte si oarecum surprinzător în opera lui Petru Caraman. Textul, în franceză. sumar și fără bibliografia aferentă, a fost prezentat la al XII-lea Congres International de Lingvistică și Filologie Romanică de la București, din anul 1968 (Caraman 1970: 1107–1113). Ion H. Ciubotaru relatează împrejurările comunicării si efectele ei, prezentându-le ca pe o cabală împotriva omului ostracizat de atâta vreme (Conceptul frumusetii umane..., p. 20–21, si I.H. Ciubotaru 2008: 346–348). Lingvistul iesean ataca o teză considerată oficială, cu atât mai mult, cu cât aceasta era atribuită lui Al. Graur, personai cu poziție importantă în lumea academică a epocii, citat cu lucrarea cunoscută, sinteza *Nume de persoane*, apărută în anul 1965. O discutie a comunicării a existat doar între I. Pătrut și Petru Caraman, dar rezumatul ei nu a fost consemnat în Actele Congresului (ca în multe alte cazuri). Biograful etnologului, care este si prezentatorul volumului de fată, stie că s-a produs o rumoare în culise, discutii desigur "tendențioase", "care sustineau că profesorul nu reusise să-si argumenteze afirmatiile făcute". Ipoteza că acesta chiar nu convinsese măcar pe cei de bună credintă nu este luată în calcul. Doar Constantin C. Giurescu, solicitându-i savantului iesean peste câtiva ani unele lămuriri, declara într-o scrisoare că era impresionat de argumentele în favoarea originii latine a sufixului -esc, -escu (nefiind clar dacă alte chestiuni erau la fel de bine sustinute). Oricum, Al. Graur nu a răspuns la acest atac (termenul poate fi folosit, dată fiind vehemența criticii) și nici "o poziție oficială nu a existat". De ce ar fi trebuit declarată o asemenea poziție, Ion H. Ciubotaru nu spune, dar sugerează că teza lui Al. Graur era atunci o dogmă. Academia Română trebuind să dea verdicte în controversele de această natură. Prefatatorul apreciază că argumentele lui Petru Caraman erau "temeinice", iar "restabilirea adevărului stiintific se sprijină pe o judicioasă punere în valoare" a aportului limbii latine clasice si populare.

Străduindu-ne să nu fim tendentiosi în niciun fel, să observăm mai multe aspecte ale acestei dispute cu ton de polemică, fără a putea intra în detaliile evolutiei sale. Chestiunea litigioasă constă în alternativa: există (și în ce măsură?) sau nu există o moștenire a antroponimiei romane în antroponimia românească? Petru Caraman începe expunerea sa cu considerația că, limba română fiind romanică. "en vertu de la logique" adevărul afirmativ s-ar impune "de la façon la plus naturelle" (Caraman 1970: 1107), chiar fără a verifica mai întâi fantele lingvistice, cu argumentul că nu este logic ca un domeniu întreg al limbii române, anume antroponimia, să dispară, cum afirma Al. Graur în lucrarea citată (1965: 51). întrerupându-se astfel tradiția romană ancestrală. Explicația acestei teze, considerată falsă, constă într-o "tyrannique tradition" a unei metode de cercetare eronate, aceea de a explica antroponimia unui popor romanic ca mostenire a antroponimiei latinei clasice. Remediul nu poate veni decât de la recursul la argumentele latinei populare, dialectale, asa cum se poate reconstitui mai ales din miile de inscripții descoperite în întreaga Romanie. Această cerintă este declarată a fi "un principe dirigeant" al romanistului care ar aborda problema în discutie (Caraman 1970: 1107-1108).

Mai multe comentarii suscită aceste aprecieri generale, răspunsul neputând fi dat aici decât în termeni tot atât de generali. Unele critici ale lui Petru Caraman sunt fie inexacte, fie nedrepte, fie eronate. Mai întâi, în domeniul stiintelor umaniste și istorice, între care filologia (în sens larg) ocupă un loc de seamă de peste două milenii, nici logica fără fapte și nici faptele fără (sau pe lângă) logică nu

⁹ Unele etimologii sunt înregistrate și de August Fick (1894: 133, 228, 229, 237, 238).

12

În sfârsit, este total inexactă aprecierea că lingvistica romanică era prizoniera materialului oferit de latina clasică și că aceasta ar fi ignorat antroponimia latină populară. Oricine răsfoiește măcar o istorie a romanisticii sau tratatele consacrate formării limbii române ale lui Ovid Densusianu, A. Philippide, Sextil Puscariu, Al. Rosetti, G. Ivănescu, volumul II (1969) al tratatului academic nefinalizat, monografiile lui Sorin Stati (1961) și H. Mihăescu (1960/1979/1993) consacrate latinei dunărene, va lua imediat cunoștință de amplele discuții referitoare la distincțiile dintre latina clasică și varietătile teritoriale sau sociale ale latinei comune (concept controversat) numite latină vulgară, populară, vorbită, dialectală, precum și de valorificarea inscripțiilor, pentru etimologii și pentru înțelegerea proceselor evolutive spre limbile romanice. Izvoarele epigrafice editate de Th. Mommsen (Corpus Inscriptionum Latinarum – CIL), apoi marile serii Inscriptiones Latinae Selectae (1892–1916), cu informatiile valorificate în Thesaurus Linguae Latinae (1900 sqq.), cu un Onomasticon separat, și Thesaurus Linguae Latinae Epigraphicae (1904 sqg.), au pus la dispoziția romaniștilor un material enorm pentru descrierea latinei populare din toate provinciile imperiului roman. Volumul III al seriei CIL, cuprinzând inscriptiile Daciei și Panoniei, Die Personennamen von Dazien

(Budapesta, 1941) de Kerényi András, precum si *Onomasticon Daciae* (1943) al lui I.I. Russu erau, pentru lingvistica românească a vremii lui Petru Caraman, surse de referintă obligatorii. Retinem aici doar o scurtă apreciere ce rezumă atitudinea lingvistilor români fată de materialul oferit de aceste izvoare lapidare: "Inscripțiile, nu atât cele oficiale, care erau scrise într-o limbă corectă, ci mai cu seamă cele private, precum pietrele mormântale pentru oameni mai săraci, făcute de mesteri simpli, fără multă știință de carte, cuprind de asemenea multe forme vulgare" (Puscariu 1976: 180). N.A. Constantinescu sintetiza (în 1963) această chestiune astfel: "În epoca de formare a poporului și a limbii române au circulat nume dacoromane, ca cele mentionate de inscriptiile aflate în provinciile dunărene romanizate, precum si nume de sfinti, îndeosebi ale martirilor creștini din această regiune. Transformate ulterior după legile fonetice ale limbii române, acele nume s-au mentinut, ca si toponimele ce eunoastem din opera istoricului Procopius, până în epoca de convietuire cu slavii, dispărând treptat din uz, în curs de câteva secole..." cu exceptia câtorva, precum Barbura, Barbu, Crăciun, Flor etc. și cele păstrate ca nume de sărbători (Giorzu, Sâmzian, Îndrea, Întoni etc.) (Constantinescu 1963: X).

Cât privește antroponimia romană, lingviștii stiau foarte bine că, pe lângă sistemul trinominal, functiona numele unic, general și, poate, universal în lumea veche și în uzul popular, cel puțin la indo-europeni. Petru Caraman fortează critica și propune ca noutăți truisme ale lingvisticii moderne. Mai mult, el greseste chiar, simplificând problemele antroponimiei romane. Astfel, el disociază incorect latina clasică de antroponimia latină populară, fapt din care ar rezulta că sistemul trinominal ar fi expresia latinei clasice si că această variantă functională nu ar furniza informatii cu privire la denominatia populară. De aceea, Petru Caraman declară că sistemul trinominal nu este cel mai reprezentativ și că acesta era "circonscrit à un cercle assez restreint, celui des classes cultivées", reprezentativ fiind doar numele unic, specific maselor mari ale poporului roman, singurul aspect ce îl interesează pe etnolog. Nu avem nicio obiectie la restrângerea interesului său pentru doar un compartiment al antroponimiei romane, dar câteva inexactităti trebuie iarăși semnalate. Mai întâi, nu este clar definită reprezentativitatea unei părți a întregului onomastic. Astfel, noi considerăm că numele unic nu este reprezentativ de vreme ce el este general sau universal. Dimpotrivă, reprezentativ (= specific) pentru antroponimia latină este tocmai sistemul trinominal, singular și perfect funcțional în lumea antică europeană. Apoi, acest sistem, de origine etruscă. nu era exclusiv nobiliar și restrâns, cum consideră Petru Caraman, ci era aplicat tuturor oamenilor liberi, cetăteni ai statului (republică și imperiu) (Dauzat 1932: 23). Foarte limitat, la 18, era numărul prenumelor cunoscute și, la 30, numărul numelor (gentilice), nu și utilizarea lor socială. Specială era situația sclavilor, care aveau nume unic, de regulă o poreclă. J. Marouzeau a arătat originea rustică. tărănească, a multor prenume latine, evidentă mai ales în cazul celor care sunt numerale ordinale (Primus, Secundus etc.), și valoarea mistică a unor străvechi prenume precum Faustus, Fortis (Dauzat 1932: 25). Desigur, prin extinderea stăpânirii romane în întreaga Peninsulă Italică și apoi în provinciile imperiului.

numele unic a devenit, cantitativ, dominant, iar crestinarea a dat lovitura de grafie sistemului trinominal roman. Dacă cercetarea inscriptiilor latine de către Petru Caraman a dovedit altceva decât aceste aspecte deja cunoscute, nu putem sti fiindeă în afara declarațiilor de principiu textul publicat al comunicării nu oferă materialul probator.

Cele câteva mii de inscriptii latine invocate ar dovedi că mostenirea romană în antroponimia românească ar consta în generalizarea numelui unic (truism) predilectia pentru numele dublu (prenume si supranume sau patronim) si utilizarea patronimelor nesufixate, fapt ce ar semnifica definirea individului prin raport cu familia sa si, totodată, ar fi "le reflet du culte des ancêtres" (Caraman 1970: 1109)¹⁰ Dacă aceste "particularități" ar putea fi și o mostenire a mentalității populațiilor autohtone de pe teritoriul Romaniei orientale, așadar a întregii lumi vechi. nu ni se spune. Răspunsul îl găsim la I.I. Russu, care, analizând 1190 de nume traco-dacice din inscripții, constată că 890 sunt nume simple, iar 300 compuse bimembre, că "numele personale purtate de traco-daci erau individuale, patronimicele par să fi lipsit, fiecare persoană avea initial un singur nume, iar filiatia era indicată prin numele tatălui în cazul genitiv. Prin romanizare și grecizare, tracii (ca și illyrii) au abandonat ne încetul numele nationale strămosesti primind nume grecesti și romane, ceea ce se observă de la o generatie la alta; numele trac este păstrat adesea drept cognomen [...], atât la oamenii liberi, cât și la liberti: uneori, acest nume «barbar» apare în loc de «signum» (poreclă)" (Russu 1981: 81)¹¹.

Petru Caraman declară ca fiind elocvent repertoriul ..des anthroponymes roumains d'origine latine", format de nume din grupe onomasiologice precum denumirile astrilor (Soare, Luna), ale principiului luminii (Fulger, Scânteia), ale frumusetii (Frumoasa, Musata, Zâna), pietrelor prețioase, florilor, păsărilor, animalelor sălbatice (Lupu, Ursu, acestea cu substrat totemic si functie magico-profilactică) etc., toate având corespondente latine găsite în inscripții. Această inventariere nu este însă deloc nouă, dimpotrivă, o regăsim aproape cu aceleași exemple la Sextil Puşcariu¹² sau la N. A. Constantinescu¹³. Deosebirea fundamentală între cele două poziții numai aparent asemănătoare constă în faptul că, de pildă, Petru Caraman vede continuitatea absolută a numelor în plan onomastic (lat. Lupus, Ursus > rom. Lupu, Ursu), în timp ce majoritatea lingviștilor români (și străini) consideră raporturile următoare: lat. lupus > n.p. lat. Lupus: lat. lupus > rom. lup > n.p. rom. Lupu(l) Pe scurt, moștenirea în plan antroponimic este posibilă, ca o continuitate de mentalitate culturală, dar nu este demonstrabilă decât cu atestări foarte vechi ale acestor nume. A nu lua în considerare această cerintă conduce la erori etimologice sau cronologice importante. Analiza etimologică efectuată de Cristian Ionescu (Ionescu 1975 si editia revăzută si adăugită Ionescu 2001) pentru numele Barhu. Bărbat, Florin, Smaranda, Zamfir și altele evidentiază varietatea inotezelor și dificultatea optiunilor etimologice. În anumite cazuri, există un indiciu al formării numelor proprii pe terenul limbii române, si nu ca mosteniri latine. Acesta este articolul hotărât enclitic, inexistent în limba latină, ca miiloc de trecere a cuvintelor din seria lexicală în seria antroponimică (prin reducerea unei clase de obiecte la un singur termen). Astfel, lat. ursus > n.p. lat. Ursus, dar rom. urs + art. -(u)l > Ursul. Din n.p.lat. Ursus nu putea rezulta rom. Ursul (formă veche, ulterior Ursu), ci Urs(u). Este grăitor pentru modul greșit de abordare a continuității antroponimiei romane și exemplul numelui *Diană*, care ar fi regășit în prenumele *Zâna*. Dar cum vom constata mai jos, însusi Petru Caraman aduce argumente serioase împotriva posibilității ca un nume de zeiță păgână să fi devenit un nume de botez crestin. Ca urmare, tocmai aici se identifică o dovadă că numele latin Diana a fost mostenit ca apelativ, zână, și doar mult mai târziu, când s-a estompat semnificația păgână. acesta a putut fi utilizat, de altfel foarte rar, si ca nume personal, Zâna.

Un mijloc de recunoaștere a unor eventuale mosteniri onomastice latine ar putea fi prezenta unor sufixe latinesti exclusiv antroponimice, fără funcție în derivarea lexicală. Petru Caraman crede că un asemenea sufix patronimic este -oiu (< lat. -onius), ca si sufixul -oaia (< lat. -onia), care derivă nume feminine de la masculine (fără exemple, desi tocmai acestea ar fi trebuit să fie cele mai interesante și, eventual, convingătoare). Trebuie observat însă că primul sufixul este -oneus, că el este si sufix lexical (cu functie augmentativă și derivând masculine din feminine), nu numai antroponimic¹⁴. În eventuala diferentă functională între sufixele antroponimice si cele lexicale se putea întrezări un argument valabil pentru problema aici urmărită, dar Petru Caraman nu a avut în vedere această distinctie. Un alt sufix, cu origine controversată (autohtonă sau latină), dar considerat de autor ca fiind "partiellement" (?) roman, este patronimicul -escu (< -iscus). Nu cunoastem argumentele aduse de Petru Caraman (acelea care l-au impresionat pe C.C. Giurescu) și, de aceea, până la eventuala publicare a acelui text, nu putem face decât observatiile că -esc este sufix adjectival (omenesc), cu posibilitatea de a deriva și nume proprii (neamul *lupulesc* < *Lupul | pâslăresc* < *Pâslaru* etc.), de unde întrebuințarea târzie ca sufix patronimic -escu, specific antroponimiei românești, și că în latină el se întâlneste numai în cuvinte de origine greacă sau

¹⁰ Formulările sunt contradictorii, fiindeă predilecția pentru numele dublu implică ideea că acesta era sistemul dominant, nu cel al numelui unic.

¹¹ Constatările sunt mai vechi, reluate din Russu 1967: 161 și Russu 1969: 93, 109, 121.

^{12 ...} Pe cât se pare, strămoșii noștri se numeau, la începutul veacului de mijloc, cu cunoscute nume rustice, mai ales nume de animale, plante, pietre scumpe etc., ale căror începuturi datează din epoca romană. Nume ca Ariciu (Aricescu), Căprioară, Cerbu [...] [urmează numeroase exemple] sunt si azi nume de botez date de tăranul român copiilor săi. Cele mai multe nu s-au păstrat decât ca nume de familie. Tot ca nume de botez erau - și sunt în parte și azi - adjective ca Albu, Bucur, [etc.]; apoi Soare [...] și derivatele Sorin și Soricu [etc.] [...]. Creștinismul nu pare a fi schimbat mult onomastica veche românească" (Puscariu 1976: 298).

¹³ Nume laice. ..de veche creatie românească din cuvinte de origine tracă sau latină ca: Albu, Aurica, Bradu [etc.] ..." (Constantinescu 1963: XIV).

¹⁴ Pentru originea și valorile acestui sufix, vezi îndeosebi Emil Petrovici, Sufixul -oiu (-onu). din DR, V, 1927-1928, articol reprodus în vol. Petrovici 1970: 135-137; Graur 1929: 94-105 (cu argumentarea refacerii sufixului -oi din fem. -oaie); Constantinescu 1963: LXIII-LXIV; Rosetti 1968: 163-164; ILR II: 184, 363 (-oane, fără corespondent romanic, inclus între sufixele cu origine autohtonă).

16

tracă (ILR II: 363)¹⁵ În sfârsit, sufixele hipocoristice¹⁶ -el. -ica, -ucu și -uta, care se regăsesc ca sufixe diminutivale și în lexic, nu contribuie la consolidarea ipotezei.

Asadar, nu referintele la latina populară (un adevăr banal în romanistică) este principiul director ce ar putea conduce la argumentarea continuității antroponimiei romane în cea românească, ci un alt cu adevărat principiu trebuie să guverneze investigatia, anume distincția cu valoare metodologică între planurile lexical antroponimic si toponimic, planuri în care problemele etimologiilor si originii numelor sunt diferite. Ignorarea diferentelor conduce la grave erori. În mod surprinzător. Petru Caraman nu ia în considerare distinctiile în L'Héritage romain... dar le observă, de regulă corect, în Conceptul frumuseții umane... Consecinta acestei inconsecvente este aceea că el crede că nume proprii de tinul Lupul sau Ursul ar fi mostenite din onomastica latină, intrând în sistemul limbii române paralel cu apelativele corespunzătoare, de aceeasi origine latină. Acest fenomen al continuitătii lingvistice ar trebui însă dovedit cu atestări din epoca de formare a limbii române. Constatarea este valabilă, desigur, și pentru domeniul toponimiei. Eludarea acestei cerinte ar impune, de pildă, concluzia că toponime de tipul Câmpulung sau Valea Adâncă sunt de origine latină (eroarea apare frecvent în textele unor amatori), iar cele precum Dealul Mare nu ar putea fi atribuite unor denominatori definiti etnic, fiindcă Dealul ar fi nume propriu slav, iar Mare incert (oricum, nu slav). Identificarea unor relicte onomastice, forme încremenite într-o fază veche a limbii, în timp ce apelativele corespunzătoare au evoluat (situație greu de imaginat), ar putea suplini lipsa atestărilor, cu conditia ca acele relicte să fie. la rândul lor, corect explicate și cronologizate. G. Giuglea, Mircea Homorodean. Emilian Buretia, Vasile Frătilă și altii au crezut că au găsit asemenea rămăsite latine în microtoponimie, dar acestea s-au dovedit a fi sau toponime slave sau nume comune românesti. Emil Petrovici a distins, în mod clar, toponimele slave de cele pseudoslave, de tipul Izlazul, Lunca, Prisaca etc., demersul său fiind un model metodologic demn de urmat¹⁷. Dintre antroponimele de origine latină, au fost propuse Cândea < lat. Candidus (A. Philippide) și cele transmise prin denumirile sărbătorilor Sângeorz, Sânicoară, Sâmedru, Sânpietru, Sânziene (< sanctus dies Johannes) si numele popular al lunii decembrie, îndrea (< (Sf.) Andreas). cu objectia că acestea sunt totuși nume din perioada mai târzie, bizantină, nu romană, a crestinării și a introducerii numelor de martiri și sfinți în calendar (începând din secolul al IV-lea) și cu observații asupra unor fonetisme ce pun sub semnul îndoielii chiar vechimea mostenirii sau a împrumutului 18.

¹⁵ Pentru valoarea sufixului -iskos în derivarea unor nume grecești de la etnonime, vezi Fick 1894: 343.

¹⁷ Această problemă a fost clarificată din punct de vedere teoretic și abundent ilustrată prin exemple de Emil Petrovici, Românii creatori de toponime "slave", în Petrovici 1970: 292-304.

În concluzie, comunicarea din anul 1968 a lui P. Caraman nu aduce argumente noi pentru idei deia vechi atunci, asa încât linsa de reactie a lui Al. Graur are semnificatia ei, oricum, de data aceasta, nu aceea a unei continue izolări a lui Petru Caraman sau a reducerii la tăcere a celui incriminat, în lipsă de contraargumente¹⁹. Acestea fiind chestiunile care ar contura o presupusă "viziune" originală a lui Petru Caraman asupra antroponimiei, în general, și a celei românești. în special, să semnalăm principalele contributii ale cercetării pe care le propune ultima carte recent apărută.

Din Consideratii preliminare, capitol fără un esafodaj teoretic foarte consistent, retinem intentia autorului de a trata "despre numele de străveche traditie, care definesc un ideal de frumusete, raportându-l la individul uman denumit, cu scopul precis si evident de a i-l apropia [sic; = apropria]. [...] Numele în chestiune stau deci sub egida magiei cuvântului" (p. 31). În mod surprinzător. Petru Caraman, desi declară că u este interesat decât de procesul genetic al numelor foarte vechi (p. 32), generalizează constatarea afirmând că. "în principiu. orice prenume fără exceptie este, pe plan lingvistic, un element augural, care – după străvechi credinte, ce n-au încetat de a se arăta active până în vremea noastră decide soarta pruncului denumit de el" (p. 33). Evident, concluzia este inacceptabilă. implicând ideea că oamenii contemporani își numesc copiii Adi, Eduard, Gicu, Monica, Olguta, Ramona, Ruxanda etc., urându-le să aibă calități ascunse în semnificația etimoanelor acestor prenume și nu urmând calea tradițiilor familiale. culturale sau cea a modei atotputernice. Cu această alegatie, categoria restrânsă a numelor augurale originare se dizolvă în masa prenumelor devenite toate augurale (,...orice prenume contine în el în mod necesar și elementul-urare [...] în baza credintei înnăscute în forta magică a cuvântului exprimat" - p. 34 -, atât la primitivi, ca si la popoarele civilizate). Această idee este, într-adevăr, unică!

Dincolo de aceste consideratii putin lămuritoare, să urmărim datele concrete ale cercetării. Ceea ce se impune imediat observației este dimensiunea unui text de peste 700 de pagini care prezintă rezultatul investigației unui număr foarte mic de nume personale augurale (17) ilustrând un singur concept. Sapte prenume (cu forme de gen și derivate) românești (Frumosul, Musat, Bucur, Mândrul, Drăguul Mirea, Zâna), prenumele slave (cu derivate) Crasna, Lepa, Ghizday, Hubay, Leap, Liko. Chipra si derivatele din Stroi-, precum si Dilber si Ghiuzel, nume turcesti, ilustrează idealul frumuseții fizice umane, cu predilecție feminină. Demersul comparatist este minim, constatându-se doar că unele dintre numele slave au încă

¹⁶ Petru Caraman utilizează termenul *hipocoristic* pentru orice nume propriu cu sens diminutival sau alintător, indiferent dacă numele sunt formate prin derivare cu sufixe sau prin scurtare (hipocoristicele propriu-zise). Acest uz terminologic amestecă procesele și etapele de formare a numelor.

⁸ Discutia asupra numelor se găsește la Pușcariu 1976: 298, 1965: 52, Ivănescu 1980: 241–242 și în numeroase alte lucrări care preiau aceste unități lexicale ca argumente pentru latinitatea limbii române.

¹⁹ Este de remarcat faptul că, la același Congres de lingvistică, Romulus Vulcănescu a prezentat comunicarea Antroponimia în "obiceiul pământului", în care a susținut un punct de vedere contrar tezei lui Petru Caraman, anume că românii din perioada medievală aveau nume duble, triple și chiar sextuple, ceea ce "pare a fi o moștenire directă a sistemului de gândire și practică juridică populară latină, rezultată din perioada de expansiune și dominație a Imperiului roman în Dacia" (Vulcănescu 1970: 1103). Nu cunoaștem reactia lui Petru Caraman la această spectaculoasă concluzie, formulată imediat înaintea comunicării sale, și nici pe aceea a preopinentului, care dezvolta o idee formulată anterior de I.I. Russu (1959). Oricum, aceste opinii divergente sunt instrucțive pentru distanța permanentă dintre faptele pozitiv identificate și interpretarea lor.

Petru Caraman este preocupat de identificarea prenumelor atestate ca atare. dar si ca supranume sau nume de familie (de regulă patronimic), unele în funcție toponimică, de repartitia lor teritorială, eventual dialectală, de variantele formale. considerate si numite hipocoristice. Demersul este atent si erudit, adesea cu prudenta declarată a solutiilor nesigure, prezentate ca ipoteze. Uneori propunerile avansate nu pot fi acceptate. Să exemplificăm.

O primă surpriză este aceea că chiar prenumele care ilustrează însăsi ideea centrală a lucrării este rar și incert. Frumosul este gășit în doar două documente și nu e sigur că era un prenume, iar Frumoasa lipsește din documentația realizată, dar Petru Caraman nu se îndoiește de existența prenumelui augural feminin (p. 38–39). Toponimia ar putea oferi argumente, fiindcă multe denumiri Frumosul și Frumoasa sunt răspândite pe teritoriul românesc. În general, analiza este corectă, autorul distingând posibilitatea ca aceste denumiri să fie sau antroponime în functie toponimică sau atribute ale unor ape (Frumoasa, cf. Crasna slavă), urmate de transfer, cu modificarea genului, asupra satelor sau munților din preajma lor. (Completăm argumentatia cu exemplul grăitor al satului Frumosul din ocolul Câmpulungului, numit în 1772 Părăul Frumosul.) Totuși două afirmații sunt contradictorii. Pe de o parte, Petru Caraman consideră că de cele mai multe ori toponimele Frumosul sunt ulterioare antroponimului corespunzător (p. 38), dar de foarte multe ori nu au origine personală (p. 39, nota 7). Cazurile particulare abordate nu sunt însă convingătoare. Astfel, numele satului Frumosul din județul Neamț este considerat ca fiind numele unui prim "colonizator" (?) Frumosul. Constatând că acest sat este relativ nou (atestat ca un cătun în 1838), că în 1889 apare și varianta Frumoasa si că numele de persoană Frumosul este extrem de rar, ipoteza originii antroponimice este puțin probabilă. O anchetă toponimică sau o cercetare documentară meticuloasă ar putea identifica mai curând un (fost) hidronim Frumosul sau Frumoasa pe teritoriul așezării.

Ideea că un nume de bază poate fi atestat prin derivate este exactă. Diminutivul Frumusălul (anul 1452) este elocvent, iar argumentul că acesta are functie de prenume, pentru că, de regulă, persoanele desemnate în documentele medievale prin sintagma ...unde a fost ..." indică un nume de botez (p. 43–44), este valabil, dar cu o corectură. Nu sunt sinonimi termenii nume unic si nume de botez. În veacul al XV-lea, multi juzi, cnezi, vătămani au nume unice, care nu sunt obligatoriu si nume de botez. Ca si astăzi, oamenii puteau fi desemnati în documente cu alte nume, dobândite ca porecle si supranume la vârste ulterioare copilăriei. Petru Caraman are în vedere pentru acest fapt doar cunoscutul act ritualic al schimbării numelui prin vânzarea copilului bolnay (p. 219–220). Asadar, dacă Frumuselul ar putea fi un nume de botez, un corespondent feminin Frumuseaua, de altfel neatestat, nu poate fi admis. Petru Caraman crede că totusi acesta se poate documenta indirect prin denumirea unei văi (cu apă) din Maramures, Frumușeaua (p. 45–46). Desi observă că hidronimul trebuie relationat cu oronimul Frumosul, munte din care izvorăste Frumuseaua, autorul confundă presupusul hipocoristic personal du diminutivul hidronimic apărut prin opoziția binecunoscută între un curs principal, mare, și un afluent al său, mic. Așadar, muntele este Frumosul, o apă Frumoasa, iar un afluent al acesteia Frumuseaua (sinonim cu Frumusica, cf. perechile pietricică/pietricea, răchitică/răchitea, rândunică/ rândunea, vâlcică/vâlcea). Nici numele unei mănăstiri Frumusica din fostul judet Orhei sau al unui schit omonim din judetul Bacău nu trebuie explicate printr-un presupus prototip personal, "prenumele unei jupânese ctitore" (p. 47. nota 30), ci tot ca o opozitie toponimică. De altfel, schitul de la Bacău este atestat cu denumirile Frumoasa, Frumusica și Schitul Frumoasei (1774) (TTRM 12, s.v. Schitul Frumoasa).

Exemplul satelor Frumuselele-Păusești și Frumușelele-Popești din judetul Iași nu este mai potrivit, oiconimele fiind interpretate ca plural personal, posibil "supranume colectiv atribuit fetelor si tinerelor femei din satele respective de către locuitorii altor sate", sau ca "epitetul corespunzător raportat la niste văi sau vâlcele" (p. 45, nota 20). Avem de a face aici cu un plural toponimic, de la sg. Frumușelul (atestat la 1830, 1843) / Frumușica, ca rezultat al împărtirii satului în două cătune. Chiar dacă uneori Petru Caraman distinge toponimele de aspect diminutival de hipocoristicele personale, concluzia că denumirile Frumuselul. Frumușei, Frumușeaua, Frumușica, Frumușița, Frumușelele nu sunt simple diminutive, ci "niste calificative a căror finalitate este de a dezmierda. La ele, caracterul hipocoristic, adică afectiv prin excelență [...] primează [subl. a.]" și că acestea ar exprima o ascutită sensibilitate pentru frumosul din natură (p. 49), este eronată. Mai mult, în cazul hidronimelor (nume de râuri, izvoare, lacuri) epitetele dezmierdătoare s-ar explica prin aceea că "procesul de personificare a apelor – cu deosebire a celor curgătoare, privite ca niște forte vii - a fost totdeauna, în mentalitatea omului primitiv, mai înaintat decât al multor alte elemente ale naturii" (p. 49). Trebuie să întelegem de aici că denominatorii români de prin secolele al XVIII-lea și al XIX-lea aveau o mentalitate primitivă când dezmierdau pâraiele. Cum am mai arătat, aceste diminutive toponimice indică opozitia mare : mic sau curs principal: afluent, cf. Bistrița/Bistricioara, Rebricea/Rebricioara, Cerna/Cernișoara,

20

Bârlad/Bârlăzel. Stavnic/Stăvnicel, Dunărea/Dunărita, Prut/Prutet. Nici în cazul hidronimelor românesti, asadar cu bază lexicală transparentă, precum Limpedea/Limpeioara, Saca/Săcuța, Galbăna/Gălbinița, Larga/Lărguta etc. denumirile nu au rezultat dintr-o perceptie afectivă a însușirilor acestor ape exprimată prin diminutive. Limpejoara nu este un pârâu cu apă mai puțin limpede decât a pâraielor Limpedea și nici văiuga Săcuta nu este mai putin seacă decât o Valea Seacă, numele lor fiind motivate de lungimi foarte mici ale cursurilor.

Un hipocoristic rar al antroponimului Frumosul/Frumoasa este Frumu/Fruma apărut prin apocopă (p. 50), consideră Petru Caraman. N.A. Constantinescu (1963. 60), urmat de Iorgu Iordan (1983: 208), îl înregistrează ca derivat regresiv de la Frumentie (< lat. Frumentius). Etimologia probabilă este cea a lui Petru Caraman care găseste un argument într-un descântec din județul Vâlcea: Pleacă (cutare) de dimineată, ... Dragostile le-adună: Di la buna, cu bunutele;/ Di la nalta, cu năltutele: de la fruma, cu frumusetile;/ Di la draga, cu dragostile... (p. 54–55) Eventualul contraargument că fruma nu este atestat ca adjectiv este preîntâmpinat cu situarea exactă a apocopei în plan antroponimic și nu lexical (p. 55-56), urmând interpretarea tuturor cuvintelor-epitet din descântecul citat ca nume proprii (Buna. Nalta, Fruma, Draga). Analiza acestor informatii este un exemplu de minutie si atentie la corespondentele folclorice si lingvistice. Mai putin reusite sunt consideratiile referitoare la numele de familie Fruman, înregistrat în satul Răsinari pe la începutul secolului trecut. Surprinde aici imprudența autorului care declară că accentul numelui "nu poate fi îndoială că [...] stă pe ultima silabă" (p. 53, nota 49). Ca urmare. Frumàn ar fi un derivat cu sufixul antroponimic -an de la Frumu si ar fi fost incontestabil un nume de botez (p. 53). Or, contactând telefonic pe urmasii acelui Fruman, azi locuind în Rășinari, Sibiu si Brașov, toti au indicat accentul paroxiton al numelui (Frúman), ceea ce exclude formarea numelui prin sufixare. Alți doi membri ai acestei (unice) familii din sudul Transilvaniei au numele ortografiat Froman, fapt ce indică și mai clar un nume german (săsesc) (Heintze. Gascorbi 1922: 177)²⁰ al unei familii deznationalizate.

Trei capitole însumând 152 de pagini (p. 91-242) sunt consacrate numelor Musat-Musata, Musu-Musa și derivatelor lor, urmărite cronologic, dialectal și sociolingvistic. Constatările sunt următoarele: Mușat, ca prenume, a avut frecventa cea mai mare în Moldova, apoi în Muntenia, Oltenia și Transilvania, a fost utilizat atât de clasa nobiliară cât si de popor, dar a devenit, treptat, din ce în ce mai rar, fiind perceput ca rustic si arhaic, conservându-se ca nume de familie si în derivatele Mușetescu, Mușetoiu, Mușeteanu, Mușeteanu, Mușetoianu și alte forme și variante. Numeroase au fost și mai sunt toponimele cu origine în aceste nume personale, mai ales ca nume de grup (Mușetești), dar și cu antroponimul în funcție toponimică absolută (Mușatul, munte) sau în sintagme (Lacul lui Mușat), situații normale în toponimia românească. O noutate informativă este prezenta numelui Muşat în toponimia din Bulgaria – o mahala din orașul Plevna (p. 107–108) – și din

sudul Serbiei, unde există satul Musufiste, nume considerat obscur de T. Maretić din cauza temei Mušut-, inexistentă în limbile slave. Petru Caraman vede aici numele românesc Musutesti deformat, pentru a fi acomodat cu numele având sufixul slav -iste (p. 108). Un argument favorabil acestei explicatii ar fi fost informatia despre caracterul etnic românesc al satului, singurul care ar motiva o formă reală Musutesti. Or, în acea zonă (Kosovo) neexistând vechi sate ale vlahilor, conditie neluată în seamă, ipoteza lui Petru Caraman nu poate fi admisă. Dacă acest nume obscur este rezultatul unei deformări, mai curând am putea presupune o corupere a temei, nu a sufixului, fapt ce ne-ar conduce spre reconstituirea unui toponim slav *Mostište (?).

O propunere etimologică greu de acceptat este și derivarea denumirii plantei musetel de la numele personal Musetel, nu din adi. musat 'frumos', cum indicau principalele lexicoane mai vechii (Săineanu [1929], s.v. mușătel; CADE, s.v. mușețel; Scriban 1939, s.v. mușătel), opunându-se la această explicație, consideră Petru Caraman, genul masculin al florii, care "ar apărea cu totul bizar", formele așteptate fiind mușețea sau mușețică, feminine (p. 109). Nu este exclus ca autorul să fi luat sugestia din Dictionarul limbii române, tomul VI, litera M, apărut în anul 1968 (când încă Petru Caraman mai lucra la textul său), unde se indică etimologia Musat + -el, cu ortografierea cu majusculă a bazei lexicale a derivatului. Însă antonomaza, acest proces (deonimizarea) de trecere a unui nume propriu în plan lexical, presupune motivatii clare, de care scenariul denominativ nebulos, cu pure presupuneri, al autorului nu convinge: "Se va fi zis, poate, la început, un timp oarecare, «floarea lui Musetel» [...] dacă presupunem, la baza numelui florii în chestiune, o legendă populară, [...] probabil o legendă etiologică [...] [al cărei erou] va fi fost un tânăr frumos, după cum ne indică și numele Mušetsel [sic], pe care îl va fi purtat" (p. 109). Cât privește genul invocat, acesta nu este deloc bizar, de vreme ce o serie de denumiri populare de flori sunt fie dublete de genul feminin si masculin, precum brebenea și brebenel, dedită și deditel, fie au forme masculine. ca bujor, ghiocel, trandafir etc.

Numele Muşu şi Muşa sunt considerate "hipocoristice derivate de la Mušat – Mušata, prin apocopă"²¹ (p. 110). Acesta ar fi încă un caz, dintre cele foarte putine, de scurtare a numelor laice prin apocopă, fenomen frecvent la numele calendaristice. N.A. Constantinescu citează doar exemplele Buca, Bucsa, Bucsoiu < Bucur (Constantinescu 1963: XLI). Urmărind aria de răspândire a antroponimului Mușu și a derivatelor Mușică, Mușica, Mușicoiu, Petru Caraman constată prezenta acestora pe tot teritoriul dacoromân, în timp ce Muslea, de pildă, este cunoscut doar în Transilvania (p. 127-128). Mai importantă este constatarea prezentei numelui Muşat, Muşu, Muşa şi în dialectele sud-dunărene (p. 128-150), fapt ce evidentiază unitatea lingvistică românească și în sfera antroponimiei (p. 131). Cum era de așteptat, cele mai interesante informații sunt acelea provenind din surse putin

²⁰ Keintzel-Schön (1976) nu înregistrează acest nume săsesc în Transilvania de astăzi.

²¹ Petru Caraman utilizează frecvent și impropriu termenul derivare cu sensul 'provenit din', indiferent dacă numele noi apar prin sufixare sau prin scurtare.

În problema etimologiei cuvântului *musat*, Petru Caraman respinge propunerea lui G. Giuglea (lat. *musteus*) și acceptă solutia lui H. Tiktin (< *frumusat < *frumosat). reconstrucție reluată de G. Pascu, argumentată apoi de Al. Graur și însusită de autorii tuturor dictionarelor limbii române (cu exceptia lui Lazăr Săineanu, care considera etimologia necunoscută, soluție preluată doar în Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), edițiile 1975, 1996, s.v. mușetel, derivat de la musat cu suf. -el). Contributia lui Petru Caraman în consolidarea acestei explicații constă în ideea de retinut că reducerea prin afereză a adjectivului s-a produs sub influenta numelui Musat, cu mare circulatie în trecut, scurtarea anterioară, în planul onomastic, fiind rezultatul afectivității ce guvernează crearea hipocoristicelor (p. 154–158).

Un amplu capitol (p. 185-242) abordează o problemă de istorie medievală, formulată oarecum impropriu, Adevărul cu privire la dinastia Musatinilor din pespectivă pur antroponimică. De fapt, este vorba de corectarea unei erori de traducere a numelui Mușatin și de consecințele istoriografice ale acesteia, iar analiza aspectelor nu este deloc "pur antroponimică", ci apăsat documentară. Cât despre "adevărul" promis, se va vedea că siguranța declarată este adesea o capcană. Studiul a fost finalizat după 1968 (anul celei mai recente lucrări citate în acest capitol), așadar publicarea textului a întârziat patru decenii, încât impactul său asupra dezbaterilor istoriografice referitoare la istoria Moldovei din a doua iumătate a veacului al XIV-lea va fi minim, multe dintre chestiunile abordate de Petru Caraman fiind deia intens discutate și câteva chiar rezolvate. Nu putem aici decât rezuma principalele idei, bibliografia istorică fiind prea vastă pentru detalierea argumentării. Pe scurt, traducerea gresită a unei sintagme din textul slavon al Letopisețului de la Bistrița, regăsită apoi în alte izvoare medievale, unde Petru I este indicat ca fiind сынь Моушатинъ, traducere prin "fiul lui Muşat", în loc de "fiul Muşatei", a generat mai multe ipoteze privitoare la genealogia domnilor din veacul al XIV-lea și, în consecintă, la existenta unei dinastii a Mușatinilor. O mare parte a studiului lui Petru Caraman fiind acum depășită de clarificările unanim acceptate, rămâne să identificăm aici doar eventuale puncte de vedere personale și utile pentru dezbaterea istorică.

Greșeala care a condus la numele Petru Musat și Roman Musat, presupunând existenta unui Musat, tatăl inexistent al acestora, este urmărită de la letopisetul atribuit lui Grigore Ureche la Nicolae Costin. Dimitrie Cantemir, la istoricii moderni B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, D. Onciul, C.C. Giurescu și alții și până la editorii moderni I. Bogdan si Mihai Costăchescu, altfel eminenti slavisti, într-o reproducere fastidioasă a afirmatiilor acestora și cu un inutil efort al contraargumentelor evidente, fiindcă I. Bogdan si-a corectat eroarea încă din anul 1909 (P.P. Panaitescu. reeditând Cronicile slavo-române, în 1959, a îndreptat peste tot lectiunea), iar Ilie Minea, în 1919, N. Iorga, de mai multe ori, M. Berza, în 1944, P.P. Panaitescu, în acelasi an. au reluat discutiile asupra personalității Mușatei, mama voievozilor Petru I si Roman I²². Este drept că, printr-un fel de inerție a deprinderilor lingvistice, multi istorici au continuat să utilizeze sintagma *Petru Mușat*²³, deși de multă vreme nimeni nu mai vorbeste de un ipotetic Musat²⁴. Până și în dictionarul uzual al lui N.A. Constantinescu vechea confuzie este partial evitată: Musat + suf. slav -in: Musatin "al Musatei", cu constatarea totusi a unei erori evidente, anume că Musatin e derivat de la Musat, nu de la Musata (Constantinescu 1963: 329–330)²⁵. Iar dacă tatăl lui Petru I și sotul Musatei a fost sau nu enigmaticul Costea-voievod. mentionat în Pomelnicul mănăstirii Bistrita, aceasta este încă o chestiune controversată, privitoare la genealogia primilor domni ai Moldovei, discutia antrenând după 1960 o amplă analiză și interpretare a izvoarelor datorată lui A. Sacerdoteanu, C. Cihodaru, Serban Papacostea, Stefan S. Gorovei, Stefan Andreescu, N. Grigoras, Victor Spinei, Leon Simanschi si altii. Chiar dacă studiul lui Petru Caraman ar fi apărut în jurul anului 1970, argumentele sale nu ar fi cântărit decisiv, cum pare a crede acesta (p. 242). Mai mult, unele opinii ferme ale etnologului s-au dovedit, după noi analize și informații, a fi nefondate.

De exemplu, Petru Caraman combate vehement presupunerea că sotul Musatei (Margareta) și tatăl lui Petru I și al lui Roman-vodă ar fi fost Costeavoievod, desi tocmai această posibilitate pare a fi acceptată de cei mai multi istorici actuali²⁶. Dimpotrivă, Petru Caraman acordă o mai mare încredere (p. 212-216) unei ipoteze formulată în 1941 de I. Nistor și preluată de St. Pascu, P.P. Panaitescu

²² O sinteză profesionistă a acestei dispute se poate găsi la Gorovei 1993: 625-630 (articol reprodus în vol. Gorovei 1997: 104-131). Este suficient să notăm că N. Iorga atrăgea mereu atentia asupra greșelii, atunci când o constata în publicațiile epocii, în formulări cât se poate de clare. precum: "Nu se poate scrie Muşatin, ci al Muşatei" (1924), "De ce şi azi Petru Musat...?" (1926), sau "De ce 'Petru Muşat'?" (1927), explicitând eroarea prin faptul că genitivul cu pricina este feminin (1935), cf. Gorovei 1993; 627, nota 23.

²³ Astfel, surprinzător, un cercetător avizat al problemelor epocii, Serban Papacostea, scria totusi, în 1973, de sase ori pe o pagină Petru Musat, nume rămas neschimbat chiar și în Papacostea 1999: 107.

²⁴ Chiar în anii când Petru Caraman elabora acest text, Ștefan S. Gorovei (1973a: 149) sublinia, după P.P. Panaitescu, că este o eroare a zice Petru Mușat, că domnul ar putea fi numit Petru Mușatinul și că nu a existat un Mușat, presupus sot al Margaretei (Mușata). Concluzia este repetată în Gorovei 1976: 29 și reluată în alte studii ulterioare.

²⁵ De fapt, aici este o greșeală lexicografică, fiindcă în *Introducere* (Constantinescu 1963: XXXI), derivarea este indicată corect: Musatin < Musata.

²⁶ O reluare a chestiunii, cu noi argumente și observații pertinente, se află la Ștefan S. Gorovei, în analiza Costea voievod și "statutul" său din studiul Gorovei 1993: 630-638.

si apoi de Stefan S. Gorovei, care admiteau existenta unui Stefan-voievod, confuz evocat de cronicarul polon Jan Długosz, încât a putut fi considerat ca fiu al lui Bogdan I și sot al Musatei. Dar Leon Simanschi, analizând atent, comparativ și cu indiscutabilă competentă toate izvoarele narative cunoscute, a aiuns la concluzia că trebuie eliminat ..din sfera disputelor istoriografice un personaj inexistent: voievodul Stefan, care l-ar fi precedat în scaun pe Bogdan Întemeietorul, dar care a fost considerat, fără o prealabilă critică de text, ca succesor și chiar fiu al acestuja" (Simanschi 1984: 125)²⁷. Apoi, în contextul unor informatii precare, asertiunile de tipul "noi nu punem la îndoială nici anul 1359, fixat de Długosz ca dată a memorabilului eveniment [lupta de la Płonyni – n.n.] și nici numele Stefan al vojevoduluj defunct, tatăl celor doi pretendenti la tron [fratii Stefan și Petru]" (p. 215) ne apar astăzi ca foarte riscante, după ce Stefan S. Gorovei (1973b: 116) și apoi Veniamin Ciobanu (1984: 127-146) au plasat, cu serioase argumente confruntarea de la Płonyni în anul 1367 și, respectiv, 1368. Si amplele considerații privind cele două nume cunoscute ale mamei lui Petru I. Musata și Margareta (n. 216-238) cuprind, în divagații inutile, ipoteze și afirmatii invalidate documentar. Astfel, Petru Caraman apreciază ca un "fapt bizar" mentiunea celor două nume ale doamnei (p. 217), formulând, excesiv, trei posibile explicatii: schimbarea ritualică a numelui unei persoane bolnave, printr-o practică populară bine cunoscută. întâlnită însă și în clasa bojerească și chiar în familiile domnești (p. 220), dar fără trimitere la vreo sursă: adoptarea unui nume de călugărită (ipoteză exclusă) și schimbarea numelui prin convertire la altă religie, aceasta fiind solutia retinută. Urmează. iarăsi. o lungă trecere în revistă a posibilității invocate de diverși istorici ca doamna să fi fost o străină catolică, Margareta, sau o româncă ortodoxă, Mușata, convertită. O multime de considerații decurgând din cele două posibilități se încheie cu opțiunea pentru originea românească a personajului, dar și cu regretul că "este imposibil astăzi de afirmat ceva cu certitudine în această privință" (p. 221) și cu îndoiala că această controversă se va clarifica definitiv (p. 238). Dar chiar când Petru Caraman scria aceste rânduri, disputa era deja transată de o informație pusă în circulatie în anul 1938, comunicată la noi de Serban Papacostea, în 1965, și adesea citată de istoricii medievisti în anii următori. Arhiepiscopul Ioan de Sultanieh informa în Libellus de notitia orbis, descriere redactată în anul 1404, că domnul Moldovei, Petru, conversus fuit ad fidem nostram catholicam et specialiter mater sua, domina Margarita, per unum fratrem predicatorem vicarium generalem illarum partium (Papacostea 1965: 173).

Stăpânirea Basarabilor în sudul Moldovei, incluzând ținutul Fălciului, ipoteză formulată de B.P. Hasdeu, pentru a motiva prezența acolo a satului Mușata, cu nume specific muntenesc și presupus insolit în Moldova, i se pare lui Petru Caraman "imposibil de admis" (p. 208). Dimpotrivă, azi tot mai mult această părere este luată în considerație, în legătură cu modul în care s-a constituit statul Moldova, extinzându-se de pe valea râului Moldova spre sud si spre est²⁸. Foarte

²⁷ Ulterior, Stefan S. Gorovei a mentinut și reașezat acest personaj în descendența lui Bogdanvoievod, ca nepot, anume ca fiu al Mușatei și frate cu Petru I și Roman I.

critic cu multi istorici, care sustin idei bizare, ipoteze nefondate, iluzii sau prejau necritic vechi greseli, autorul este el însusi, uneori, prizonierul unor convingeri infirmate de informatii ulterioare. Astfel, el consideră că B.P. Hasdeu a avut un argument "care pare să atârne foarte greu în favoarea basarabismului Musatinilor". anume un argument heraldic (p. 209). Este vorba de cunoscutele steme cu capete negre de arabi, cea atribuită Tării Românesti cu trei capete, iar cea a Moldovei cu două capete. Petru Caraman consideră că asemănarea acelor steme nu ar dovedi neapărat teza lui Hasdeu, ci că "nimic [nu este] mai natural ca dinastia moldoveană să-și ia drept model tema heraldică a Tării Românesti, care aiunsese mai de timpuriu la organizarea statală" (p. 210). În plus, se invocă și fantul că locuitorii celor două tări vorbeau aceeasi limbă, fiind constienti de această realitate, ca și cum constiinta unitătii de neam ar avea vreo relevantă într-o problemă de heraldică medievală. În realitate, B.P. Hasdeu a pus în circulație o eroare cu longevitate seculară, deși suspiciuni privitoare, la interpretarea si atribuirea scuturilor heraldice reproduse în cronica germanului Ulrich von Richental (publicată în 1487) au apărut în studii ce erau accesibile și lui Petru Caraman. Constantin Rezachevici (1984: 71–98) a făcut istoria greselii pornite, la noi, de la Cezar Bolliac (1861) și B.P. Hasdeu (1873) si a demonstrat că stema cu trei capete de negri este o emblemă personală, de tipul stemelor vorbitoare, a unui nobil probabil aromân din Epir, anume Mauriciu Sguru Spata. Confuzia în Europa occidentală, în veacul al XV-lea și următoarele, între Valahia Mare din Tesalia și Valahia Major a lui Mircea cel Bătrân a favorizat o interpretare la fel de veche si de productivă în fantezii istorice ca și aceea acceptată de Petru Caraman însuși în studiul despre Musatini. Desigur, nici etimologia numelui Basarab < bas (= cap) + arab (= negru), numele cuman al dinastiei, nu "traduce plastic" imaginea heraldică în discutie, cum crede Petru Caraman (p. 209-210), explicatia stiintifică a antroponimului fiind dată încă din anul 1935 si comunicată în 1978 de eruditul orientalist Aurel Decei: basar + aba "tată dominator" (Decei 1978b: 196).

Accentuarea Musátin apare la Dosoftei (citat de Petru Caraman la p. 188) si la Eminescu ("Basarabi și voi, Mușatini" - Scrisoarea III, p. 241), dar este evident faptul că accentuarea paroxitonă este impusă de prozodie. De aceea, este surprinzătoare aprecierea lui Petru Caraman că acesta ar fi accentul corect (p. 188. 189, 234), fiindcă, fără exceptie, și în română accentuarea este oxitonă, pe sufixul slav, ca în Bohotin, Cosmin, Costin, Dobrin, Husin, Miculin, Miletin, Zeletin și altele, unele dintre aceste nume regăsindu-se și ca hidronime.

În concluzie, acest întins studiu al lui Petru Caraman, presupunând multă muncă, oferă, în această materie, o minimă informatie nouă și utilă astăzi în legătură cu tema abordată.

Amplul capitol Bucur-Bucura și derivatele lor (p. 243-352) comunică unele constatări de un anume interes lingvistic și istoric. Pornind de la sensul 'frumos' pe care îl are apelativul alb. bucurë (înregistrat și de N.A. Constantinescu 1963: 219) si de la răspândirea si vechimea numelui de persoană Bucur (chestiune care a fost abordată anterior și de N. Drăganu), Petru Caraman consideră că și în română un adjectiv neatestat *bucur și antroponimul Bucur vor fi avut inițial același înteles

²⁸ Pentru istoricul problemei, vezi Papacostea 1999: 114 si, mai ales, Dragos Moldovanu, Studiu monografic, în TTRM I4: XXV-LXIV.

Studiul capătă amploare prin rezumatele și comentariile extinse pe marginea documentelor cercetate, uneori excesiv, ca în cazul combaterii (pe opt pagini!) a etimologiei imposibile propuse de G. Weigand pentru numele orașului București (germ. *Bukarest*), dintr-un inexistent *Bukar* (p. 325–332) sau ca divagația despre eventuala confuzie între *cășărie* și *câșlărie*, care este când admisă, când infirmată, fără vreun câștig real pentru clarificarea oiconimului *Bucu* (p. 334, nota 687).

Sunt de reținut concluziile că *Bucur* a avut cea mai mare răspândire în Transilvania și Muntenia, unde se păstrează încă viguros cu funcția de nume de familie, în timp ce aproape a dispărut în Oltenia și s-a diminuat ca uz în Moldova. Ciudată este aprecierea că Bucureștii "din motive cu totul speciale, pare să fi avut un adevărat cult pentru numele *Bucur*", frecvența sa ca nume de botez fiind mai mare decât în alte localități (p. 293). Cum s-ar putea decela într-un conglomerat urban modern o anume preferință pentru un nume de botez e greu de imaginat, iar numărul mare de locuitori sporește, firesc, posibilitatea apariției unor anumite nume si prenume.

Nu poate fi acceptată nici explicația pentru Nica Bucureanciu și Adam Bucureanciu, locuitori ai unui sat din județul Brașov, atestați în 1725, într-o listă de nume publicată de N. Iorga. Petru Caraman consideră că Bucureanciu ar putea fi o formă arhaică a hipocoristicului (?) Bucurenciu. Ca urmare, se reconstituie o variantă Bucurean, neatestată, derivată apoi cu sufixul -ciu (< sl. -čo). În realitate, forma "arhaică" este doar o grafie frecventă în scrierea chirilică, cu -ea- pentru -e-. iar sufixul (compus) este -enciu (< ucr. -enco), derivând baza Bucur. Cu atât mai puțin putem admite că Bucureanciu ar fi numele de botez al tatălui celor doi frați (p. 296). După ce desfășoară această ipoteză neverosimilă, Petru Caraman are în vedere și formarea corectă a numelui Bucurenciu, indicată mai sus, care este însă doar o "supoziție" (p. 297). Maniera de a propune, inutil, forme inexistente, pentru a le combate apoi, este caracteristică întregii lucrări. Variantele lui Bucur, hipocoristice și derivate, sunt Buc(u), Bucă, Bucoiu, Bucuță, Buculea, Buculeiu (p. 298-306), toate înregistrate și de N.A. Constantinescu (1963: 219), niciodată citat, deși studiul lui Petru Caraman a fost elaborat după 1963. Un derivat de la Bucu ar fi și Bucșa, considerat nume de botez (?). "Noi considerăm această formă nu ca un derivat direct dela Bucur, ci de la hipocoristicul său Bucu" (p. 307). Dar cine ar fi propus derivarea cu suf. -sa de la Bucur, Petru Caraman nu ne spune.

Câteva toponime personale cu baza *Bucur* suscită alte observații. Despre un mic afluent numit *Bucura*, al pârâului Valea Boului din bazinul superior al râului Buzău, "în cazul când numele ar fi foarte vechi, precum e probabil", Petru Caraman avansează ipoteza că acesta ar putea fi explicat nu printr-un antroponim, ci chiar prin epitetul *bucură*, hidronimul fiind, așadar, corelativ cu *Frumoasa* sau *Crasna* slavă (p. 318). Or, tocmai vechimea numelui unui pârâiaș neînsemnat nefiind prea mare și, de regulă, toponimia minoră dintr-o zonă muntoasă având origine personală, presupunerea unui hidronim descriptiv cu originea într-un adjectiv neatestat, care ne-ar duce la originile limbii române, este hazardată, dar explicabilă prin tentația autorului de a găsi, cu orice preț, argumente pentru tezele sale de bază.

Denumirea cătunului Bucureasa, azi sat în comuna Dăneşti, din județul Gorj, este explicată prin numele *Bucur*, al unui fost proprietar al moșiei, "tot așa de probabil ca [...] o formă care arată posesia unui proprietar cu numele *Bucur* asupra unui teren", și nu ca andronim²⁹ (p. 320, nota 590). Formularea fiind confuză, o limpezim astfel: *Bucureasa* nu este antrop. fem. *Bucureasa* (< masc. *Bucur*) în funcție toponimică absolută, ci antrop. masc. *Bucur* + suf. -easa. Alternativa ar putea fi luată în seamă numai dacă s-ar putea dovedi funcția toponimică a acestui sufix, condiție similară aceleia privind suf. -oiu(I), cf. discuția oronimului *Bucșoiul* (p. 336). Aceeași posibilitate va fi formulată și în legătură cu toponimul *Mândreasa* (p. 366–367).

²⁹ Petru Caraman utilizează inadecvat termenul *andronim* (care nu poate însemna decât 'nume de bărbat') pentru numele soției derivat de la numele soțului. Mai potrivită este sintagma *nume marital* (N.A. Constantinescu).

Informatii cu adevărat noi pentru cititorul român se găsesc la p. 337–345 unde sunt repertoriate antroponime si toponime din Bulgaria, Serbia, Bosnia. Muntenegru, Grecia, Albania si Moravia, toate având baza rom. Bucur, fapt ce atestă prezenta românilor, în primul rând ca păstori, în aceste regiuni. Studiul lui Petru Caraman completează tabloul realizat de N. Drăganu în lucrarea sa fundamentală pe această problemă (1933). În sfârsit, evolutia semantică a subst. bucurie si adi, bucuros, de la sensul exprimat si de antroponimele Bucur, -a, către sensul actual este explicată prin trecerea de la contemplarea concretului (frumusetea fizică) la satisfacția spirituală, prin rafinarea sentimentului estețic (p. 348, 352). Interpretarea ar putea fi plauzibilă, dar va trebui motivată si evoluția inversă a întelesului numelui *Mândrul*, de la abstract ('întelept', la origine, apoi 'orgolios') la concret ('frumos'). Discutabil este si argumentul suplimentar al presupusei concurente cu numele Musat, dominant în spatiul românesc. fiindcă "existenta a două antroponime – ambele general răspândite, la români – pentru exprimarea unuia si aceluiasi concept, ar fi constituit un lux, pe care economia limbii nu-l putea tolera prea multă vreme". Mai mult, evolutia semantică a numelui Bucur ar fi completat golul lăsat de Radu-Rada, slave, deci desemantizate pentru români (p. 352). La aceste considerații se poate obiecta că în uzul lingvistic nu actionează doar legea economiei (efortului de vorbire), ci și, mai ales, nevoia exprimării nu numai a unor concepte generale, ci a tuturor cerintelor variatiilor diacronice, sociale, teritoriale si stilistice, ceea ce face să coexiste în vorbire elemente vechi și noi, înnobilate și degradate, regionale, afective, fapt dovedit tocmai de numele luate în discuție în această lucrare. Apoi, nu trebuie uitat că numele proprii cu bază lexicală fiind parțial desemantizate, în sensul că functia lor principală devine cea de desemnare, nu de semnificare, sunt guvernate de jocul traditie-modă nouă, încât putem să observăm că nu era nevoie ca *Radu* să însemne altceva pentru români decât aceea că era un nume potrivit unei anume situații denominative, de pildă că acesta fusese și numele bunicului copilului botezat.

Capitolul Mândrul-Mândra, Drăguța-Drăguțul, Mirea, Zâna și derivatele lor (p. 352-394) incită la numeroase observații. Petru Caraman arată, corect, că sensurile 'orgolios' și 'frumos' al apelativului adjectiv *mândru*, -ă și al antroponimelor corespunzătoare au apărut în română, etimonul vechi slav și formele din limbile slave moderne având exclusiv înțelesul 'înțelept'. Urmează însă un mod ciudat de analiză a evoluțiilor semantice, presupunând un decalaj greu de admis între un conținut semantic și forma sa gramaticală. Fiindcă, de regulă, femeile sunt mai frumoase decât bărbații, Petru Caraman presupune că "la adjectiv, forma feminină. mândră, s-a identificat cea dintâi cu 'frumoasă'" (p. 354). Apoi, deoarece ..era greu [...] ca poporul să reziste de a transforma în antroponim un asemenea apelativ, evident, primul care a apărut a fost numele personal feminin Mândra. Odată creat însă acesta, s-a format prin analogie și corespondentul său masculin Mândrul" (p. 357). Înțelegem, așadar, că în timp ce formele feminine ale adjectivului și apoi cea a antroponimului feminin aveau sensul 'frumoasă', cuvintele de genul masculin însemnau 'orgolios, fudul', ulterior, prin analogie (?), căpătând și acestea sensul

femininelor. Despre durata decalaiului de sens între genurile adjectivului cu două terminatii, ca si despre faptul că bărbatii sunt mai orgoliosi decât femeile frumoase nu aflăm nimic. Câteva versuri invocând mândra folclorică sunt suficiente pentru demonstrație. Acelasi scenariu semantico-gramatical este reluat și în cazul epitetului drăgut, -ă și a antroponimelor Drăguta și Drăgutul. Mai mult, acum fiind cazul unor derivate de la drag. -ă, se pune si problema fie a priorității derivării hipocoristice în planul onomastic fată de derivarea diminutivală din planul lexical, fie a unor procese paralele, oricum separate (p. 373). Subtilitatea acestor disocieri speculative ne depăseste.

Urmărind prezenta numelor Drăguta și Drăgutul în toponime, Petru Caraman citează denumirea Drăgutaia, cu (sic!), pentru o colină a muntelui Monteorul. Paranteza de atentionare indică o nedumerire asupra formei toponimului, jar prudența îi cenzurează probabil tentatia de a o explica poate drept o greseală. În realitate, toponimul este autentic, ffiind format cu sufixul toponimic -aia având valoare posesivă³⁰, probabil de la baza *Drăgutul* (și nu de la *Drăguta*, cu care îl pune în relatie autorul, p. 376).

Cu adevărat dificile și nesigure etimologic sunt numele Mirea, cu derivatele Mireut(ă), Mirăut(ă) și altele, care pot fi puse în legătură fie cu adjectivul *mire 'frumos', reconstituit prin existenta sa în albaneză (mire), fie cu substantivul mire apărut prin substantivare și cu o evoluție semantică explicabilă, fie cu un hipocoristic slav de la *Miroslav*, fie de la alte nume cu tema slavă *mir*- (p. 377–382). Petru Caraman analizează atent derivatele și sufixele, căutând argumente pentru a lega antroponimul *Mirea* de vechiul adjectiv românesc cu sensul 'frumos' (p. 380). Ipoteza sa trebuie retinută ca atare.

Ultimul nume românesc studiat este Zâna, "care reprezintă o culminație a ideii de frumos tradusă într-o formă dintre cele mai concrete" (p. 389). Câteva considerații ale lui Petru Caraman merită a fi semnalate aici. Mai întâi, faptul că antroponimul este foarte rar atestat s-ar explica prin reticența și chiar repudierea sa ca nume de botez de către biserică, fiind denumirea unei divinităti păgâne. Argumentul poate fi retinut, cu condiția să putem aprecia controlul real pe care biserica îl avea asupra actului denominației prin botez. În acest sens, o interogație a lui N. Iorga are justificarea ei: "Am promis nume de botez, dar deosebirea care o facem noi între numele de botez și celelalte nu exista odinioară; multe nume care au devenit de familie au fost și mai sânt nume de botez. Botezul, Dumnezeu știe cum era făcut: mă întreb chiar cum se botezau ciobanii din creierul muntilor" (Iorga 1934: 5). O altă întrebare pe care Petru Caraman nu o formulează se referă la faptul că acest nume nu este atestat nici măcar ca supranume laic, ceea ce este surprinzător dacă avem în vedere afirmația că, în mentalul popular, o zână este întruchiparea frumuseții absolute. Din singura atestare veche cunoscută a numelui Zâna, desemnând o țigancă roabă (Dzâna, 1522), și din faptul că acelasi nume l-a auzit în anul 1932 la niște țigani lăieși, autorul trage concluzia că antroponimul ar

³⁰ Cf. Emilian N. Burețea, Valori ale unor sufixe în toponimie, în vol. Burețea 1994: 29.

Totusi, frecventa relativ mare a prenumelor actuale Zâna, Zânuta, Zânica. Zânca nu contrazice constatarea de mai sus. Petru Caraman, urmând observatiile lui N. Drăganu și St. Pasca (cf. și N.A. Constantinescu (1963: 175, s.v. Zinaida), le consideră hipocoristice, prin "procedeul derivării prin apocopă" (sic!), ale numelor calendaristice Zenovia si Zenaida, supuse unor transformări "conform unor vechi legi fonetice, în uz până astăzi la români: e + n > i + n; iar z + i > z + i" (p. 392). Pentru exactitatea analizelor, trebuie făcute mai multe precizări. Mai întâi, presupusele legi fonetice invocate, care ar fi impus evolutiile Zenovia > Zinovia > Zânovia > Zânovica și Zenaida > Zinaida > Zânaida, nu sunt legi istorice ale evolutiei limbii române din trecerea de la latină la română, ci fenomene diferite. unele dialectale, iar exemplificarea lor este eronată. Astfel, Zenaida și Zenovia au evoluat la Zinaida și, respectiv, Zinovia prin schimbarea pronuntiei vocalei n (ēta) din etimoanele grecesti vechi la n (ita) din neogreacă, ambele pronuntii fiind atestate în documentele românesti, în funcție de nivelul sociolingvistic al uzului lor. Dacă transformarea s-ar fi produs în română, rezultatul velarizării vocalei e prin z ar fi fost Zănovia și Zănaida. Apoi, legea e + n > i + n a actionat în perioada formării limbii române și numai în cuvintele de origine latină cu e accentuat, ca în bene > bine sau mente > minte, și nu ca în general > gineral, exemplu invocat la p. 392, nota 245, unde închiderea e > i este un fenomen regional. O asemenea "lege" ar impune, de pildă, și evoluțiile gene > gine, genu(n)chi > ginu(n)chi sau tencuială > tincuială. Nici $z + i > z + \hat{i}$ nu este o lege fonetică, ci un fenomen specific moldovenesc (velarizarea lui i prin dz sau z) și nu "românesc", general, nici măcar "o pronunție tipică a ruralilor" (p. 393). În privinta scurtării acestor nume calendaristice grecești, invocate, se vede cât de lejer a folosit Petru Caraman termenii hipocoristic, apocopă și derivare, nu numai în aceste pasaje, ci în întreaga lucrare, căci ne întrebăm cum ar putea, de pildă, deriva prin apocopă Zinuța/Zânuța de la Zinovia. În fapt, numai Zina/Zâna provin din scurtarea (hipocoristică³¹) prin apocopă (trunchierea unei părți finale a unui cuvânt) a numelui Zinaida, nu și Zinovia, după care urmează derivarea propriu-zisă a numelui scurtat cu sufixele -uța (Zânuța) și -ica (Zânica). Cât despre Zinca/Zânca, acestea sunt derivate fie într-o limbă slavă, cu sufixul -ka (numele există și în bulgară), fie în română, fiindeă sufixul -ca, împrumutat, este productiv în antroponimia noastră, cf. Anca, Ilinca, Leanca și altele (Graur 1965: 62), chiar dacă Petru Caraman presupune că de la Zâna nu s-ar fi putut forma un hipocoristic cu acest sufix, fiindeă "prea ar fi

fost autohton prototipul, pentrú a se asocia armonic cu astfel de sufix" (p. 393). Așadar, distincțiile dintre hipocoristice și diminutive, formulate judicios de Al. Graur (1965: 57-67), trebuie păstrate în orice analiză lingvistică, nu numai etnologică, a numelor proprii de persoane.

Partea a doua a lucrării (p. 395-746), de întindere aproape egală cu prima parte, este consacrată antroponimiei slave, prioritar cea sud-dunăreană, ce ilustrează aceeași temă a frumuseții. Și aici, dimensiunile studiului se explică prin numărul mare de citate din literatura folclorică și prin listele nesfârșite de atestări documentare ale numelor studiate. Nu putem aprecia valoarea si originalitatea acestei cercetări, lipsindu-ne cunoașterea de ansamblu a preocupărilor lingviștilor balcanici în domeniul antroponimiei, dar vom retine doar acele informatii care pot interesa și onomastica românească, fiindcă relațiile istorice și lingvistice dintre spațiul românesc și lumea slavă sunt deja o temă frecventată. Studiul lui Petru Caraman constituie încă o contribuțe notabilă la adâncirea cunoașterii problemei. În principiu, concluzia este cea așteptată, anume că fenomenul studiat în cultura românească are puternice similitudini cu lumea balcanică, slavă și grecească (p. 395).

Astfel, numele satului Crăsani din județul Ialomița are baza în antroponimul Crăsan < Crasu, de origine sud-slavă, nume cu tema kras- 'frumos' (p. 412), regăsită și în numeroasele *Crasne* de pe teritoriul românese; de la sl. *lěp->* n. pers. Lepa, Lepşan şi toponimele Lepşa (p. 451-454); sl. gizd- > Ghizdavu şi Ghizdavet, antroponim și toponim (p. 478-484); numele de persoane Huba, "așa de specific bulgare, sunau prea exotic - dacă nu chiar barbar - pentru urechea românească, spre a fi acceptate ca prenume" (p. 575), ca și cum Ghizdavu și Lepa ar fi "sunat" mai... nobil. Numele celor doi Huba menționați în documente moldovenești din 1431, 1519 și, respectiv, 1638, sunt considerate, pe bună dreptate, de origine ucraineană, având înțelesul 'buză', Ipoteza unei eventuale slavizări în documentele de redacție slavonă a presupusului nume real românesc Buză nu poate fi prin nimic susținută (nota 783, p. 576-577). În privința ultimei atestări, trebuie precizat că Petru Caraman a citat traducerea românească a documentului datat 1638 ianuarie 25, publicată de Gheorghe Ghibănescu (1907: 70-72, nr. 38), unde numele care ne interesează a fost citit (Ștefan) Huba, fără să observe că, în textul slavon editat mai târziu de același editor (Ghibănescu 1908: 295-299, nr. CCV, cu data 1838 ianuarie 26), numele este (Stefan) Zuba. Din eroare, la Indicele de nume ale volumului din seria DRH (A XXIV: 215-217, nr. 234) apar ambele sintagme, cu trimitere la același document. Liciu(l), un nume destul de răspândit la aromâni și dacoromâni, cu atestări din secolele al XV-lea - al XIX-lea (p. 659-665), se dovedește a fi bg. Личо, un hipocoristic cu sensul 'frumos'.

De interes sunt și două nume turcești, Dilber (p. 591–611) și Güzel (p. 612–642), ambele cu sensul aici urmărit, 'frumos, -oasă', și cu o importantă prezență, explicabilă, mai ales în folclorul slavilor din Bosnia, Hertegovina și Macedonia, dar și din Serbia și Bulgaria, și cu totul sporadică în basmele meglenoromâne (p. 637). La

³¹ Vasea și Sile sunt hipocoristice ale lui Vasile, dar Vasiluță sau Vasilică, derivate de la numele de bază, deși diminutivale, nu sunt hipocoristice (nume specifice vorbirii copiilor mici, care scurtează cuvintele, nu le amplifică).

³² N. A. Constantinescu (1963: 439, s.v. *Huba*) îl pune, eronat, în relație cu apel. *hulubă*.

Caraba si altele. Astfel, nu mai este nevoie de un efort suplimentar pentru a

imagina un tânăr brunet și frumos, purtător al numelui Caraghiuzel. Ultimele nume studiate în această amplă lucrare sunt formate de la radicalul строй- (р. 673-746), cu unele rezultate interesante. Mai întâi, urmărind, cu un bogat material folcloric, semantica termenilor si numelor formate de la această temă, Petru Caraman conchide că sensul primar "de ordine, de proporție și de simetrie, adică de armonie a elementelor ce alcătuiesc un întreg" (p. 673), sens de altfel cunoscut lexicografilor si onomasticienilor, a fost asociat, la numele de persoane, cu frumusetea fizică. La slavii vechi, numele sunt atestate în forme compuse și simple, precum Stroislav(a), Strojimir(a) și, respectiv, Stroje, acesta cu variante si derivate: Strojko, Strojek, surprinzător este constatarea că aceste nume, inclusiv cele feminine, au iesit demult din uz la sârbo-croati și la bulgari, dar s-au păstrat la românii nord-dunăreni, cea mai veche prezentă fiind Стройна, în Pomelnicul mănăstirii Bistrița, iar Stro(i)e, cu variantele și derivatele Stroia, Stroiu, Stroici, Stroescu, Stroilă și altele, a rămas familiar până astăzi, ca nume de familie. Numeroasele sate Stroiesti, din Moldova (11, unele dispărute), Muntenia și Oltenia, precum și alte toponime minore, indică frecventa mare a acestui nume personal în trecut. Este remarcabilă, de asemenea, vechimea antroponimului, considerat a fi printre cele mai timpurii nume împrumutate de la slavii meridionali (p. 742-743), deși nu este atestat și la românii sud-dunăreni.

Toate aceste nume au fost deja explicate în alte lucrări, mai vechi și independente de cercetarea lui Petru Caraman, ale lui Vasile Bogrea, Al. Graur,

nordul Dunării. Petru Caraman crede a identifica urmele prenumelui Güzel în numele Ghizela al unei tigănci din satul Mândra, din Tara Oltului (informatie comunicată de Stefan Pasca, în cunoscuta sa lucrare). Acesta i-a indicat originea germană (Gisela). Considerăm că folosirea acestui nume calendaristic catolic la sasii si maghiarii transilvăneni. în pronuntia Ghisela (cf. si Ionescu 2001: 196 s.v. Gisel), este un motiv temeinic pentru etimologie. Petru Caraman combate această explicație, fără să argumenteze de ce germ. Gisela nu poate fi etimonul (p. 638), propunând, desigur, un prototip [= numele de bază] neatestat, "o formă românizată a unei variante balcanice *Ghiuzela < t. güzel", prenumele tigănesc *Ghiza-Ghizica fiind ..un corespondent perfect al prenumelui fem. bulgar Гюза" de originea discutată (p. 638–639). De ce, cu o singură atestare, Ghizela ar fi un nume specific tigănesc, și încă vechi, din vremea când tiganii cutreierau Peninsula Balcanică, nu ni se spune³³. După Petru Caraman, modificarea fonetică $\ddot{u} > i$ s-ar explica prin aceea că "pentru urechea românului, grupul gü într-o asemenea pozitie [?] avea o rezonantă cu totul exotică" (p. 639–640). Considerăm că. în această dispută etimologică, soluția corectă este aceea a lingvistului clujean și nu a folcloristului iesean, care invocă adesea impedimente de natură "exotică", pentru a motiva fenomene pur lingvistice, mai exact articulatorii. Un argument contrar, cu adevărat objectiv, și nu impresionist, la reconstrucțiile speculative ale lui Petru Caraman. este acela că, dimpotrivă, regula acomodării majoritătii cuvintelor si numelor turcesti intrate în limba română constă în rostirea diftongată a vocalelor ö, ü. De pildă, oclusivele velare c(k, q), $g + \ddot{o}$, $\ddot{u}$ au fost interpretate si rostite ca c, g + io(k'o, g'o) si/sau iu (k'u, g'u). Exemplele sunt numeroase si la îndemână: $k\ddot{o}ck >$ chiosc, kör > chior, göden > ghiuden, göl > ghiol, gönder > ghionder, gördum > ghiordum, götürü > ghiotura si altele, precum si külhan > chiolhan, küzdan > ghiozdan, gülle > ghiulea, gürülü > ghiurghiuliu, güveç > ghiuveci etc. Pronuntia acestor vocale ca i sau o/u este mult mai rară (Pușcariu 1994: 209–210) și ulterioară, impusă ca normă literară, ca în köfte > chiuftea/chiftea, ghiozdan/ghizdan, ghiuveci/ghiuvaci/ghiveci (cf. și tütün > tiutiun/titiun, popular / tutun, literar).

Un alt nume, Ghizălia, cunoscut ca supranume în satul natal al autorului, Vârlezi, judetul Galati, este etimologizat în aceeași manieră, cu ipoteza unui etimon tătărăsc, dar fără să se explice și finala -ia, care nu este un... apendice negliiabil. Pentru noi, numele este o poreclă obscură.

Neasteptat, pentru un cercetător atât de informat (dar cu stângăcii în analiza lingvistică), cum a fost Petru Caraman, este modul în care a abordat ultimul nume din această serie. Câteva persoane din Moldova, menționate în documente din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (cel mai cunoscut fiind panul Ion Caraghiuzel, din sfatul lui Bogdan-voievod Lăpușneanul) și începutul veacului următor în forma Carachiuzăl, Caraghiuzel și alte variante grafice, sunt presupuse a avea nume de origine turcă sau tătară, compuse din tc. qara 'negru' + güzel 'frumos', desemnând,

³³ Într-o listă de peste 1700 de nume de țigani și țigănci, atestate în vechile documente moldovenești, nu se regăsesc Ghizela sau Ghiuzela (Gonța 1995).

³⁴ Citat și de Constantinescu 1963: 230, s.v. Cara, în legătură cu n.p. Caraochea, Caraochi, care ar fi traduceri pe jumătate a tc. karagöz. Desigur, acest cuvânt nu poate explica și numele Caragos, astfel încât îndoiala autorului, marcată de un (?), este superfluă.

³⁵ Despre acest personaj, vezi pe larg Săineanu 1900 I: CXXIII–CXXVIII. ³⁶ Sunt cunoscuți, de pildă, Karagöz Mehmed paşa, beilerbei de Karaman (1485), și Karagöz Ahmed paşa, beilerbei al Anatoliei (1511) (Decei 1978a: 141, 146).

34

E. Petrovici, I. Biletchi-Albescu, dar mai ales ale lui N. Drăganu si Stefan Pasca. cu etimologii folosite si citate în sintezele lexicografice datorate lui: N.A. Constantinescu 1963: 252, s.v. Crasu, unde. însă, etimonul krasa are sensul 'podoabă' în slava veche si 'sarpe' în bulgară; 283, s.v. Ghizdav; 439, s.v. Huba si Hubăe, cu etimologia mold. hulubă, desigur eronată; 309, s.v. Lepa; 310, s.v. Liciul (cu etimologie gresită, dună G. Weigand): 378, s.v. Stroe: Iordan 1983: passim: Iordan 1963: 113, sub Frumoasa: 512, sub Ghizdăveata. De aceea, caracterul de noutate a lucrării lui Petru Caraman este încă o dată estompat, deși în analizele detaliate ale cercetării numeroase puncte de vedere personale sunt de retinut.

Publicarea textului manuscris, redactat de-a lungul a peste trei decenii. de dimensiuni împovărătoare, cu adăugiri succesive și cu sute de exemple, cuvinte și citate în diverse limbi slave, cu alte dificultăti semnalate în Notă asupra ediției (p. 25-28), a fost posibilă numai prin coordonarea efortului mai multor colaboratori. îndeosebi pentru culegerea computerizată. Realizarea finală este onorabilă, dar nu chiar la nivelul tuturor exigentelor" (p. 28). Dată fiind marea întârziere a publicării textului, se impunea, dacă nu o ediție critică, măcar una adnotată, care să evidentieze câstigurile de cunoastere pe care le aduce investigatia lui Petru Caraman, destul de multe afirmatii ale sale fiind deja infirmate de cercetările mai noi. O deficientă importantă a acestei ediții constă în scrierea tuturor numelor si cuvintelor din documentele de redactie slavonă cu caractere ale alfabetului rus modern, desi Petru Caraman a caligrafiat totdeauna clar slovele, asa cum se poate constata imediat în fotocopiile unor pagini ale manuscrisului (p. 60, 160, 488). Nu se pot admite, asadar, grafiile de tipul м• дръ (р. 353), моудр-, М• дричка (р. 359), Ноунов (р. 383) sau Sъна (cu S latin pentru slova dzealo, p. 390), în loc de мжаръ, могар-, Мжаричка, Ногнов sau Szha. Fontul Old Slavonian este oricând accesibil. Fără îndoială. Petru Caraman nu ar fi fost deloc satisfăcut, văzând că numeroasele exemple date în bulgară, sârbă sau ucraineană au fost redate nu în alfabetele specifice acestor limbi (care, chiar dacă pornesc de la aceeași bază chirilică, au unele caractere diferite și un desen al literei specific), ci în același set chirilic aproximativ. pe baze rusesti. laolaltă cu numele si termenii slavoni sau propriu-zis rusesti.

Multe semne de întrebare se ridică si în privinta libertătilor pe care si le-au luat editorii fată de textul manuscris original al lui Petru Caraman. Din Nota asupra editiei (p. 27) ar trebui să înțelegem că au fost operate doar actualizări ale ortografiei, practică perfect justificată, precum și câteva înlocuiri ale unor regionalisme, putine si "strecurate incidental în expunerea autorului", cu variante literare recomandate astăzi. În realitate, intervențiile par a fi mult mai radicale, vizând însesi particularitătile limbii lui Petru Caraman, fiindcă, de exemplu, înlocuirile: personagii cu personaje, humoristic cu umoristic, cânticel cu cântecel (p. 27) sau mânăstire cu mănăstire, strein cu străin și, mai ales Sârbia cu Serbia (passim) nu reprezintă doar o simplă modernizare ortografică, ci o alterare a specificului limbii unui autor format și afirmat în anume context istoric. Pentru comparatie, trimitem pe cititori la editiile unor lucrări ale lui Alexandru Philippide, lingvist cu o pregnantă expresie moldovenească, pentru a constata modul profesionist

al selectării faptelor de limbă păstrate și a celor modificate³⁷, rezultatul fiind un text perfect acceptabil pentru cititorul actual, fără să se piardă mărcile individualității lingvistice ale unui savant de... modă veche, ca și Petru Caraman. Neavând posibilitatea confruntării textului recent tipărit al etnologului iesean cu manuscrisul original, observ, examinând doar una (p. 60) dintre cele patru fotocopii publicate, că pasajul "de la Alexandru Iliaș, care întărește tot o moștenire de moșie, în satul Vladimir din jud. Gorj, mai multor persoane. Printre acestea e și o femee designată prin respectivul nb. - pe care o instalează în posesiunea acordată însusi tatăl ei" devine "de la Alexandru Iliaș Voievod, care de asemenea întărește o moștenire de moșie, în satul Vladimiri din jud. Gorj, mai multor persoane. Printre acestea se află și o femeie - designată prin respectivul nume - pe care o instalează însuși tatăl ei în posesiunea acordată de dânsul"; textul "E interesant de relevat că aceste nume se continuă totuși, în anumite funcții, până'n vremea noastră [...]" este astfel "îmbunătățit": "Demn de relevat este faptul deosebit de interesant că aceste vechi nume se continuă, în anumite funcții, până-n vremea noastră [...]" (p. 51). Asemenea intervenții, prin nimic justificate, afectează nu numai intențiile stilistice ale autorului, dar pot altera chiar sensul informatiei. Astfel, numele satului Olteni, azi în comuna Bujoreni, județul Vâlcea, menționat în anul 1565, a fost "corectat" ca olteni, fiind considerat, greșit, ca substantiv comun (p. 51). Este evident faptul că normele editoriale declarate au fost cu mult transgresate, încât ne putem întreba cum ar fi reactionat Petru Caraman la "îndreptarea" textului său. Chestiunea privește întreaga operă a lui Petru Caraman apărută postum³⁸, iar un răspuns mai exact va fi posibil doar când manuscrisele savantului vor fi accesibile și altor cercetători.

O dificultate pe care orice editor cu greu ar fi depășit-o în totalitate a fost aceea a identificării surselor citate de autor cu sigle proprii, neadunate într-o Bibliografie, unele suficient de transparente, altele presupunând deducția intuitivă și căutarea titlurilor sugerate și, în sfârșit, aproximativ o treime din numărul acestora urmând a fi reconstituită de către cei interesați de o verificare specială a trimiterilor. Ele sunt sigle și abrevieri de titluri de articole, studii și materiale documentare, istorice și folclorice risipite prin publicații periodice bulgărești, sârbești sau croate, ce ar trebui căutate în marile biblioteci de la Sofia, Belgrad, Zagreb și București. De aceea, trebuie apreciat efortul editorilor de a rezolva multumitor această problemă, stăruință reflectată în completarea titlurilor la 238 de

³⁷ Opere alese. Teoria limbii, editate de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, cu un studiu introductiv și comentarii de G. Ivănescu, București, Editura Academiei, 1984, p. LI-LV, și Istoria limbii, ediție critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu, Iași, Editura Polirom, 2011, p. XLIII-XLV.

³⁸ Un exemplu frapant de modernizare inacceptabilă a lexicului lui Petru Caraman este, de pildă, înlocuirea declarată în Notă asupra ediției (p. 17) a etnonimelor bialoruși, hrvați sau horvați, latiși, litvani și maloruși cu bieloruși, croați, letoni, lituanieni și ucraineni în ediția îngrijită de Ion H. Ciubotaru a lucrării Vechiul cântec popular ucrainean despre Ștefan Voievod și problemele lingvistico-etnografice aferente, Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2005. Erudiția lingvistică proprie lui P. Caraman nu implică neapărat un public cititor incapabil să recepteze o terminologie specifică trecutului cultural românesc.

unități bibliografice abreviate. Adăugăm, la lista editorilor, următoarele titluri lipsă. pe care le-am găsit cu relativă usurintă, fără prea mare risină de timp:

AL ...PR" = ...Anuarul Liceului «Petru Rares»" din Piatra-Neamt.

ALS = "Anuarul Liceului "Principele Nicolae" din Sighisoara.

AM-LN și De la Acad. Mih. la L.N. = De la Academia Mihăileană la Liceul National. 100 de ani (1835=1935), Iasi, 1936.

ASPF Lugoi = Anuarul Scolii Profesionale de Fete «L Popovici Bănăteanu»" din Lugoi.

C. Bobulescu, Crucea de Sus = C. Bobulescu, Schită istorică asupra satelor Crucea de Sus, Crucea de Jos cu hisericile lor, cum si asupra schiturilor Brazii si Mosinoaele din judetul Putna. Bucuresti, 1926.

DSR = Dictionarul statistic al României, întocmit pe baza rezultatelor definitive ale recensământului general al populatiunii din 19 decembrie 1912, I–II, Bucuresti, 1914–1915.

Fejér, Codex dipl. Hung., I = György Fejér, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I. Buda 1829

Flor., DD. I = George D. Florescu, Divanele domnesti din Tara Românească, I. Bucuresti, 1943.

Giurescu. MIO. II = Constantin Giurescu. Material pentru istoria Olteniei supt austriaci. II. Bucuresti, 1913.

Hasdeu, Strat (si substrat) = B.P. Hasdeu, Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice. în ..Revista nouă". V. 1892. nr. 1-2.

Hâciu. Aromânii = Anastase N. Hâciu și Simion Mehedinți, Aromânii, Focșani, 1936.

Iorga, Acte rom, gr. = N. Iorga, Acte românești și câteva grecești din archivele Companiei de Comert Oriental din Brasov, Vălenii de Munte, 1932.

Karadja, Doc. m. Cant. Bucov. = Constantin I. Karadja și Marcela Karadja, Documentele moșiilor Cantacuzinesti din Bucovina, Vălenii de Munte, 1931.

Mihályi, DM = Joan Mihályi de Apsa, Diplome maramuresene din secolul XIV si XV, Sighet, 1900.

Mircea, Cat. = Ion-Radu Mircea, Catalogul documentelor Tării Românești din Arhivele Statului (1369–1600), I. Bucuresti, 1947.

Mon. Pol. hist., V = Monumenta Poloniae Historica, V, Lwow, 1888.

Mon. spect. hist. slavorum merid., XXVII = Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, XXVII, Zagreb, 1895.

Ouellen si Ouell. = Ouellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen, I-VIII, Kronstadt, 1886-1926.

PPP, Doc. Mih. si Doc. Mih. Vit. = P.P. Panaitescu, Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul, Bucuresti, 1936.

I. Puscariu, FNR, I = Ioan Puscariu, Date istorice privitoare la familiile nobile românesti. I. Sibiu. 1892.

RAD LXXXII = Rad jugoslovenska Akademija, vol. 82, Agram, 1886.

Rechn., Herm., I = Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt, în Quellen zur Geschichte Siebenbürgens und der sächsischen Nation, I, Hermannstadt, 1880.

RI. VI = "Revista istorică". Bucuresti, VI, 1920.

SAR tel., Buc. și Buc(urești), SAR tel. = Societatea Anonimă Română de Telefonie, București (cartea abonatilor, 1945, 1947).

Schulze, Gesch. lat. Eig. = Wilhelm Schulze, Zur Geschichte lateinischer Eigennamen, în "Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologischhistorische Klasse", V, 1933.

Siebenbürgen, I = Ungarischen historischen Gesellschaft, Siebenbürgen, Budapesta, 1940.

Solmesn [sic!], Indog. Eig. = Felix Solmsen, Indogermanische Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte, Heidelberg, 1922.

Stef., Tism.= Alexandru Stefulescu, Mănăstirea Tismana, București, 1909.

Weig., B-A, IV si G. Weig., Bukarest, cf. B-A, IV = Gustav Weigand, Bukarest, Satmar, în "Balkan-Archiv", IV, Leipzig, 1928, p. 178–180.

Wenzel, Cod. Dipl. Arpad. = Gusztáv Wenzel, Codex Diplomaticus Arpadianus continuatus: Arpádkori új Okmánytár, Pesta. 1864.

Wg., Blg. R(u)fn. = G. Weigand, Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen, în "Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig", XXVI-XXIX, 1921. p. 104-173

Unele titluri sunt abreviate sau siglate de Caraman în mod diferit. Adăugăm aici doar pe cele care lipsesc din *Bibliografie*, dar apar în notele de subsol:

Arbore, Bas. și Arb. Bas.; Bălan, DB și Bălan Dbuc; N. Dens., Mon. și Dens., Mon. Făg.; Drăganu, Rom. v. IX-XIV și Rom. în veac. IX-XIV; Fr., DTSR și Frunz., Dict. top.; Ionescu-Daniil. Culeg. desc. și Ionescu-Dan., Culeg. desc.; Iorga, St. și St. doc. (nu numai I-II, 1901, ci și alte vol. citate: VII); Mikl., Bild. sl. PN. u. ON., Bild. sl. Pers., ON aus Pers. [sic!] si Bild. sl. PN.: Milkl., Lex. PGL si Lex. paleosl.; Pascu, SR si Suf. rom.; Pavlescu, EMB si Ec. bresl.; Ri. hrv. illi srp. jez. Jugosl. ak. și Rj. Ak. Zagr.; L. Săin. DULR și Săineanu, Dict. univ.; Uricariul și Codr., Uric.; Zenker, DTAP, TAPWb, si TAP.

În concluzie, lucrarea lui Petru Caraman se înscrie în șirul contribuțiilor notabile ale stiinței onomastice românești, propunând nu o "viziune" nouă asupra domeniului, ci un material bogat, ilustrativ pentru o temă restrânsă, cu opinii și interpretări proprii ale etimologiilor, unele neconvingătoare, într-o prezentare succesivă a inventarului antroponimic identificat în spațiul românesc și slav balcanic, din care rezultă o mentalitate denominativă identică. Sperăm că o analiză obiectivă a cărtii, precum am încercat în paginile de mai sus, și selectarea informatiilor utile pentru viitoare studii vor pune surdină unor recomandări encomiastice si cu iz protocronist inutile, precum si acelea referitoare la Colindatul la români, slavi și la alte popoare, "o lucrare de-a dreptul legendară, de o vastitate impresionantă, unică în context românesc și european" (p. 25). Orice carte este unică în felul ei, iar unele pot deveni legendare numai dacă nu sunt citite cu discernământ critic. Statura cărturarului Petru Caraman se conturează mai realist și mai adecvat numai printr-o evaluare obiectivă și admirativ-temperată a operei sale.

BIBLIOGRAFIE

Benveniste 2005 = Émile Benveniste, Vocabularul instituțiilor indo-europene, traducere, note și postfată de Dan Slusanschi, București, Editura Paideia.

Burețea 1994 = Emilian N. Burețea, Contribuții la studiul toponimiei românești, Craiova, Editura Universitaria.

CADE = I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, Dictionarul enciclopedic ilustrat "Cartea Românească", Bucuresti, [1926-1931].

Candrea 1928 = I.-A. Candrea, Iarba fiarelor. Studii de folclor, București.

Caraman 1943 = Petru Caraman, Les bases mystiques de l'anthroponymie, "Balcania", VI.

Caraman 1970 = Petru Caraman, L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine, în Actele celui de al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, I. București, Editura Academiei, p. 1107–1113.

Ciobanu 1984 = Veniamin Ciobanu, Din nou despre "lupta de la Plonini", în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»", XXI.

- Ciubotaru 2008 = Ion H. Ciubotaru, Petru Caraman, Destinul cărturarului, Iasi, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza".
- Constantinescu 1963 = N.A. Constantinescu, Dictionar onomastic român, Bucuresti, Editura Academiei Române.
- Coseriu 2009 = Eugeniu Coseriu, Omul si limbajul său, antologie, argument si note de Dorel Fînaru. Iasi, Editura Universitătii "Alexandru Ioan Cuza".
- Dauzat 1932 = Albert Dauzat. Les noms de personnes. Origine et évolution, editia a 4-a, Paris.
- Decei 1978a = Aurel Decei, Istoria Imperiului Otoman, București, Editura Stiintifică si Enciclopedică.
- Decei 1978b = Aurel Decei, Relatii româno-orientale, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Densusianu, Concordanțe = Ovid Densusianu, Concordanțe lingvistice și folclorice, curs tinut în anii 1924 și 1925 la Facultatea de Filozofie și Litere din București.
- Drăganu 1933 = N. Drăganu, Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticei. Bucuresti.
- DRH A XXIV = Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, XXIV, întocmit de C. Cihodaru și I. Caprosu, Bucuresti, Editura Academiei Române, 1998.
- DTRO I = Dictionarul toponimic al României. Oltenia, vol. I, A-B, sub redacția lui Gheorghe Bolocan, Craiova, Editura Universitaria.
- Fick 1894 = August Fick, Die Griechischen Personennamen nach ihrer Bildung erklärt und systematisch geordnet, Göttingen.
- Frazer 1980 = J.G. Frazer, Creanga de aur, I, traducere de Octavian Nistor, Bucuresti, Editura Minerva.
- Ghibănescu 1907 = Gheorghe Ghibănescu, Surete și izvoade, III, Iasi.
- Ghibănescu 1908 = Gheorghe Ghibănescu, Surete și izvoade, V, Iași.
- Gonta 1995 = Alexandru I. Gonta, Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane, editie de I. Caprosu, Bucuresti. Editura Academiei Române.
- Gorovei 1973a = Stefan S. Gorovei, Dragos și Bogdan, întemeietorii Moldovei, Bucuresti, Editura Militară
- Gorovei 1973b = Stefan S. Gorovei, Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»". X.
- Gorovei 1976 = Stefan S. Gorovei, *Musatinii*, București, Editura Albatros.
- Gorovei 1993 = Ștefan S. Gorovei, în Genealogia domnilor Moldovei din veacul XIV, din "Arhiva Genealogică", V. nr. 1-2, p. 625-630.
- Gorovei 1997 = Stefan S. Gorovei, Întemeierea Moldovei. Probleme controversate, Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza".
- Graur 1929 = Al. Graur, Nom d'agent et adjectif en roumain, Paris.
- Graur 1965 = Al. Graur, Nume de persoane, București.
- Heintze, Gascorbi 1922 = A. Heintze, Paul Gascorbi, Die deutsche Familiennamen, geschichtlich, geographisch, sprachlich, Halle.
- ILR II = ** Istoria limbii române (tratat), București, Editura Academiei, vol. II, 1969.
- Ionescu 1975 = Cristian Ionescu, Mica enciclopedie onomastică, Bucuresti, Editura Stiintifică si Enciclopedică.
- Ionescu 2001 = Cristian Ionescu, Dictionar de onomastică, [București], Editura Elion.
- Iordan 1963 = Iorgu Iordan, Toponimia românească, București, Editura Academiei.
- Iordan 1983 = Iorgu Iordan, Dicționar al numelor de familie românești, București, Editura Științifică si Enciclopedică.
- Iorga 1934 = N. Iorga, Numele de botez la români (conferință ținută la Institutul Sud-Est European la 18 mai 1934), Bucuresti.
- Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, Istoria limbii române, Iași, Editura Junimea.
- Keintzel-Schön 1976 = Fritz Keintzel-Schön, Die siebenbürgisch-sachsischen Familiennamen, Bucuresti-Köln-Wien.

- Lévi-Strauss 2011 = Claude Lévi-Strauss, Gârddirea sălbatică, traducere de I. Pecher, ediția a 2-a, Iasi, Editura Polirom
- Mauss, Hubert 1996 = Marcel Mauss, Henri Hubert, Teoria generală a magiei, traducere de Ingrid Ilinca și Silviu Lupescu, Iași, Editura Polirom.
- Meillet 1926 = A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale (1921), Paris, ediția a 2-a. Niceforo 1912 = Alfredo Niceforo. Le génie de l'argot, Paris.
- Papacostea 1965 = Serban Papacostea, Un călător în tările române la începutul veacului al XV-lea, în "Studii. Revistă de istorie", 18, nr. 1.
- Papacostea 1999 = Serban Papacostea, Geneza statului în Evul Mediu românesc, București, Editura Corint
- Pastoureau 2004 = Michel Pastoureau, O istorie simbolică a Evului Mediu occidental, traducere de Em. Galaicu-Păun. Bucuresti-Chisinău. Editura Cartier.
- Petrovici 1970 = Emil Petrovici, Studii de dialectologie si toponimie, Bucuresti, Editura Academiei Române.
- Petrovici 1970 = Emil Petrovici, Studii de dialectologie și toponimie, volum îngrijit de I. Pătrut. B. Kelemen, I. Mării, Bucuresti, Editura Academiei.
- Pușcariu 1976 = Sextil Pușcariu, Limba română, I. Privire generală (1940), București, Editura Minerva.
- Pușcariu 1994 = Sextil Pușcariu, Limba română, II. Rostirea, București, Editura Academiei Române.
- Rezachevici 1984 = Constantin Rezachevici, Stema cu "capete de negri". Înlăturarea unei legende din heraldica românească nord-dunăreană, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»", XXI.
- Rosetti 1968 = Al. Rosetti, Istoria limbii române, București, Editura pentru Literatură.
- Russu 1959 = I.I. Russu, Limba traco-dacilor, București, Editura Științifică.
- Russu 1969 = I.I. Russu, *Ilirii*, București, Editura Academiei.
- Russu 1981 = I.I. Russu, Etnogeneza românilor, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Scriban 1939 = August Scriban, Dictionaru limbii românești, Iași.
- Săineanu [1929] = L. Săineanu, Dicționar universal al limbei române, ediția a 6-a, București,
- Săineanu 1900 = L. Săineanu, Influenta orientală asupra limbei și culturei române, I-II. București,
- Simanschi 1984 = Leon Simanschi, Istoriografia româno-slavă din Moldova, I. Lista domniilor din a doua jumătate a secolului XIV, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»", XXI.
- TTRM I₂ = Tezaurul toponimic al României. Moldova. Repertoriul istoric al unităților administrațivteritoriale (1772–1988), vol. I, partea a 2-a, București, Editura Academiei Române, 1992.
- TTRM I₄ = Tezaurul toponimic al României. Moldova. Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789), vol. I, partea a 4-a, Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza",
- Vulcănescu 1970 = Romulus Vulcănescu, Antroponimia în "obiceiul pământului", în Actele celui de al XII-lea Congres international de lingvistică și filologie romanică, I, București, Editura Academiei Române, p. 1099-1103.

ANTHROPONYMY, ETHNOLOGY AND HISTORY PETRU CARAMAN'S CONTRIBUTIONS

ABSTRACT

The last unpublished work by Petru Caraman, one of the scholars of Iasi - Conceptul frumuseții umane reflectat în antroponimie la români și în sud-estul Europei. Prolegomene la studiul numelui personal (2011) [The Concept of Human Beauty as Reflected by the Anthroponomy of Romanians and of the South-Eastern Europe. Prolegomena to the Study of Personal Name] - was intended as part of an ample research regarding Romanian anthroponymy in South-European context. The ethnologist's concerns for this theme represent stages in a project reconstituted out of manuscripts in different phases of elaboration. The already published studies Cum nu trebuiesc

editate vechile manuscrise slavo-române (1941, published in 1996) [How the Old Slavo-Romanian Manuscripts Should Not Be Editedl. Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolégomènes à l'étude des noms personnels roumains (1943) and L'Héritage romain dans l'anthroponymie roumaine (1970) contain both new observations and disputable opinions. The main idea of the recently published work reveals the ancient and mystical belief as the basis of the popular mentality that determines the choice of the name of the baptized child with a good omen purpose. The author chose out of the themes offered by individual (personal) archaic popular names only that of concrete beauty as humans' ideal. The good omen nature of some individual names as the reverse of linguistic taboo had been acknowledged and noticed by linguists and ethnologists long before P. Caraman: he accomplished a monographic and comparative approach of the already mentioned theme with a folkloric and historical documentation displaying an impressive polyglot erudition. In the study from 1943 the author indicated only a few good omen names with a certain frequency in the Romanian anthroponymy too (Pamfil, Pantazi, Polizu, Polihroniade, Zosima, from Greek, and Dabija, Slavic) while in the recently published book he studies largely Romanian forenames (with gender and derived forms) Frumosul, Musat, Bucur, Mândrul, Drăguțul, Mirea, Zâna, Slavic forenames (with derivatives) Crasna, Lepa, Ghizdav, Hubav, Leap, Liko, Chipra and the derivatives from Stroi- as well as Dilber and Ghiuzel. Turkish names that denote the ideal of physical human beauty, especially female beauty. Petru Caraman is concerned with the identification of forenouns attested as such but also as appelations or family names (usually patronymic) some of them in a toponymical function according to their territorial distribution, even dialectal, of formal versions, considered and called hypocoristic. He offers the reader a minute and scholarly work, sometimes cautious because of assumed uncertain solutions, presented as hypotheses. Some suggestions cannot be accepted as in the case of the supposed attestation of the forename Frumuseaua through a homonymous hydronym or in the case of the oiconymic plural Frumuselele explained through the primitive humans' mentality that used to personify waters as folkloric beings called Frumoasele. Neither the family name Fruman, a Saxon name of a denationalized family of Rășinari can be admitted as a derivative with the anthroponymical suffix -an from Frumu.

Three ample chapters are dedicated to the names Muşat-Muşata, Muşu-Muşa and their derivatives in a chronological, dialectal and sociolinguistic approach with interesting observations regarding their circulation in the Romanian and Southern Danubian regions. A hardly acceptable etymological suggestion is the derivation of the name of the plant musetel [chamomile] from the personal name Musetel not from the adi. musat 'frumos' [beautiful] as most of the Romanian language lexicons indicate. Another chapter approaches a problem of medieval history generated by an error of translation from the Slavic language of the name Musatin that led to the assumption of a nonexistent character and to different hypotheses regarding the genealogy of the first Moldavian rulers.

The chapter Bucur-Bucura and their Derivatives communicates some observations with a certain linguistic and historic concern. Starting from the meaning of 'frumos' [beautiful] rendered by the Alb. appellative bucurë and from the old and circulated Bucur person name, Petru Caraman considers that in Romanian, too, the not certified adjective *bucur and the anthroponym Bucur might have had the same meaning initially with a subsequent semantic evolution. One can also appreciate the conclusions that Bucur was wider spread in Transylvania and Muntenia where it still preserves its family name function while it has almost disappeared in Oltenia and it diminished its use in Moldavia, Anthroponyms and toponyms from Bulgaria, Serbia, Bosnia, Montenegro, Greece, Albania and Moravia are indexed too, all of them having the Rom. Bucur as a base form thus proving the presence of the Romanians mainly as shepherds in these regions. The analysis of the names Måndrul-Mândra, Drăguța-Drăguțul, Mirea and Zâna incites many other observations. For example, the scholar highlights the meanings 'orgolios' [conceited] and 'frumos' [beautiful] of the adiectival appellation mandru, -ă and of the corresponding anthroponyms that appeared in Romanian, the Old Slavic etymon and the forms from the modern Slavic languages having only the meaning 'înțelept' [wise]. Difficult and with uncertain etymology have the name Mirea, with the derivatives Mireut(ă), Mirăut(ă) that can be connected either with the adjective *mire 'frumos' [beautiful] reconstituted through Albanian (mire), or with the noun mire [groom], created through noun derivation and with an explicable semantic evolution, either with a Slavic hypocoristic from *Miroslav*, or from other names

with the Slavic theme mir-. Petru Caraman analyzes attentively the derivatives and the suffixes choosing reasons to connect the anthroponym Mirea with the Old Romanian adjective meaning 'frumos' [beautiful].

The last name studied, Zâna, offers other observations, some of them available, some of them amendable. So, the fact that this anthroponym is very rarely attested might be explained by the reluctance and even its repudiation as a Christian name by the church, being the name of a pagan divinity. But some inaccuracies appear while explaining the current forenames Zâna, Zânuta, Zânica, Zânca considered hypocoristics of the calendar names Zenovia and Zenaida.

The second part of this work is dedicated to the Slavic anthroponymy, prority having the South Danubian one, illustrating the same theme of beauty. Some information refers to Romanian onomastic area. too, because the phenomenon studied in the Romanian culture has similarities with the Balcanic. Slavic and Greek world. Very interesting are the Turkish names Dilber and Güzel, both of them meaning 'frumos, -a' [beautiful] and with significant presence especially in the Slavic folklore from Bosnia, Hertzegovina and Macedonia, but also from Serbia and Bulgaria, and very sporadically in the Megleno-Romanian fairy-tales. Petru Caraman considered he identified the traces of the forename Güzel in the names Ghizela and Caraghiuzel in the north of the Danube but the reasons are inconsistent.

The manuscript text, written along three decades and having burdensome dimensions, raised many problems satisfactorily solved but we also find deficiencies derived from an insufficient philological training of the editors.

Key-words: anthroponymy, physical human beauty, good omen names, hypocoristic, genealogy.